

Toimetus

Anu Ilus
Taima Kiisverk
Priit Pikamäe (peatoimetaja)
Maire Raadik
Virgo Saarmets
Hille Saluäär
Aime Vettik (tegevtoimetaja)
Karmen Vilms

Toimetuse aadress

Tõnismägi 5a
10119 Tallinn
Tel 620 8173

Väljaandja

Kirjastus Juura
Pärnu mnt 67a
10134 Tallinn
Tel 641 8519
Faks 641 8544
juura@juura.com
www.juura.com

Trükk

Infotrükk

ISSN 1406-7374

SISUKORD

Rain Liivoja. Kas Paabeli torn? Mõned märkused rahvusvaheliste lepingute erikeelsete tekstide staatuse kohta	3
Virgo Saarmets. Paabeli segadus Eesti moodi. Kas süüdlane leitud!?	14

KEELEPOLIITIKA

Ilmar Tomusk. Soome keelseadusest	17
--	----

TÕLKEKÜSIMUSI

Age Värv. Ettevõtte moraalise õiguse omaniku nõue eelotsuse tegemiseks ehk Mõned tähelepanekud Euroopa Kohtu lahendite tõlkimise kohta	33
---	----

KEELE- JA TERMINOLOOGIAKÜSIMUSI

Virgo Saarmets. Puutumus keelenormiga	39
Heino Siigur. <i>Tööle ennistamine ja tööle tagasivõtmise</i>	45

2008. AASTAST ILMUB ÕIGUSKEEL NELI KORDA
INTERNETIS (www.just.ee) JA AASTA LÕPUL
KOONDNUMBRINA PABERKANDJAL.

KAS PAABELI TORN? MÕNED MÄRKUSED RAHVUSVAHELISTE LEPINGUTE ERIKEELSETE TEKSTIDE ÕIGUSLIKU TÄHENDUSE KOHTA

Nüüdisaegseid rahvusvahelisi lepinguid iseloomustab mõnetine keeleline segadus: eri keeltes tuleb tihti ette erisuguseid versioone ning lepingud võivad erineda ka ametlikkuse astme poolest. Sellise olukorra tekkimise põhjusi on õige mitu. Esiteks puudub tänapäevases diplomaatilises suhtluses *lingua franca*, erinevalt 18. ja 19. sajandist, kui domineeris prantsuse keel, ning veel sellele eelnenud ajast, kui kesksel kohal oli ladina keel.¹ Teiseks tuleb paljudel juhtudel rahvusvaheliste lepingute sõlmimisse kaasata riikide seadusandlikud kogud,² mille liikmetelt, erinevalt diplomaatidest, ei saa nõuda võõrkeelte tundmist. Seetõttu vajavad võõrkeeles koostatud lepingud parlamentaarse heakskiidu saamiseks tõlkimist. Kolmandaks puudutavad rahvusvahelised lepingud üha enam füüsiliste isikute ja eraõiguslike juriidiliste isikute õigusi ja kohustusi, mistõttu rahvusvahelised lepingud tuleb arusaadavas keeles neilegi teatavaks teha. Lepingutekstide paljusus toob aga kaasa rea küsimusi tekstide õiguslikust staatusest ning kohati päris tõsiseid kohaldamisprobleeme.

Autentsed tekstid

Rahvusvahelise lepingu koostamine kulmineerub lepingu lõpliku teksti kindlaksmääramisega. Riigid võivad oma äranägemisel valida, mil moel seda tehakse.³ Tavapäraselt lepingutekst allkirjastatakse või kui allakirjutamine soovitakse läbirääkimiste lõpetamisest eraldada – parafeeritakse, s.o varustatakse läbirääkijate initsiaalidega. Mitmepoolse lepingu puhul võidakse lõplik tekst fikseerida ka selle sisaldumisega rahvusvahelise organisatsiooni organi otsuses või rahvusvahelise konverentsi lõppaktis. Mainitud toimingute tulemuseks on lepingu autentne tekst või eri keeltes autentsete tekstid. Lepingu mitmekeelsust kajastatakse harilikult ka dokumendis endas kas eraldi artiklis või *testimonium*'is (allkirjadele eelnevas tekstiosas, mis algab eestikeelsetes redaktsioonides tavaliselt sõnaga *Koostatud*). Vastava sätte puudumise korral tuleb võrdselt autentseks lugeda kõik tekstid, mille asjaosalised on mõne eespool mainitud toiminguga kinnitanud.

¹ J. Hardy. The Interpretation of Plurilingual Treaties by International Courts and Tribunals. – 37 British Year Book of International Law 1961, lk 72–155, vt eriti lk 72.

² Selle arengu kohta vt lühidalt R. Liivoja. Ratifitseerimise mõiste Eesti konstitutsiooniõiguses ja rahvusvahelises õiguses – Õiguskeel 2006, nr 2, lk 9–18, eriti lk 11–12.

³ Vt rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon, 23.5.1969, art 10 – RT II 1993, 13–14, 16; vt üldiselt ka A. Aust. Modern Treaty Law and Practice. Cambridge 2000, lk 71–74.

4 MÕISTED JA TERMINID

Kahepoolsed ehk bilateraalsed lepingud sõlmitakse üldjuhul mõlema osalisriigi ametlikus keeles. Eesti jaoks oluline näide on 1920. aasta Tartu rahuleping, mille „seletamisel loetakse autentilisteks tekstideks nii eesti- kui venekeelne“.⁴ Sellise põhimõtte järgimine võib anda tulemuseks ka ükskeelse lepingu, kui riikide ametlikud keeled langevad kokku. Mitmekeelsetes riikides kujuneb välja praktika eelistatava keele osas. Näiteks Šveits, kus ametliku keele staatuses on saksa, prantsuse, itaalia ja retoromaani keel, kasutab kahepoolsetes lepingutes esmajärjekorras teise riigiga ühist keelt. Muudel juhtudel kasutatakse üht ametlikest keeltest ilma erilise eelistusega.⁵ Seevastu Soome, kus riigikeelteks on nii soome kui ka rootsi keel, tarvitab eeskätt soome keelt. Soome ja Rootsi vahel sõlmitakse lepingud kakskeelsetena.⁶

Kahepoolses lepingus kasutatakse sageli ka keelt, mis ei ole kummaski asjaosalises riigis ametliku keele staatuses. Tihti saab seda selgitada asjaoluga, et läbirääkimiste käigus kasutati sedasama neutraalset keelt ning lepingu riigikeelsed tekstid on neutraalses keeles koostatud algteksti tõlked. Eeskätt tuleb niisugustel puhkudel kõne alla inglise või prantsuse keel ning vastavas keeles tekstile võidakse anda ka vaidluste korral ülimuslik staatus. Näitena sellise lepingu kohta võib tuua Eesti ja Türgi vahelise topeltmaksustamise vältimise lepingu, mis on „[s]õlmitud ... eesti, türgi ja inglise keeles. Tekstid on võrdselt autentsed. Tõlgendamiserinevuse korral võetakse aluseks ingliskeelne tekst.“⁷ Säärase lahenduse võib tingida puhtpraktiline probleem, et poolte esindajatel puudub piisav keeleoskus kontrollimaks, kas läbirääkimispartnerite riigikeelsed tekstid ühtivad algtekstidega, mistõttu neutraalses keeles tekst omandab justkui etaloni tähenduse.

Mitmepoolse lepingu sõlmimine kõigi asjaosaliste keeltes oleks riikide ja keelte hulka arvestades äärmiselt tüsiline. Samas oleks rahvuskeeltevahelise rivaliteedi tõttu raske kokku leppida ükskeelses autentses tekstis. Mitmepoolsete lepingute puhul tuleb seetõttu teha kompromiss – lugeda mingi piiratud hulk tekste eri keeltes autentseteks. Et suur osa nüüdisaegsetest mitmepoolsetest lepingutest sõlmitakse mõne rahvusvahelise organisatsiooni egiidi all, on nende organisatsioonide töökeeltele oluline tähtsus, kuna vastava organisatsiooni ametlikke keeli kasutatakse üldjuhul ka autentsete tekstide keeltena. Nii näiteks on ÜRO sõlmitud mitmepoolsed lepingud tavapärastel kuues keeles: araabia, hiina, hispaania, inglise, prantsuse ja vene keeles, sest need on ÜRO peassaamblee ametlikud ja töökeeled.⁸

⁴ Rahuleping Eesti ja Venemaa vahel, 2.2.1920, art XIX – RT 1920, 24/25.

⁵ Šveitsi föderaalsete välisministeeriumi rahvusvaheliste lepingute büroo e-kiri autorile, 30.7.2007; vt ka määrus föderaalõiguse kogumike ja *Bundesblatt*'i kohta, 17.11.2004, art 32 – SR 170.512.1, <www.admin.ch/ch/d/sr/1/170.512.1.de.pdf> (30.07.2007).

⁶ Erandiks on Soome ja Rootsi vahel nootide vahetamise teel sõlmitud lepingud, mille puhul kasutatakse üksnes rootsi keelt. Soome välisministeeriumi juriidilise osakonna e-kiri autorile, 30.7.2007.

⁷ Eesti Vabariigi valitsuse ja Türgi Vabariigi valitsuse vaheline tulumaksudega topeltmaksustamise vältimise ning maksudest hoidumise tõkestamise leping, 25.8.2003 – RT II 2005, 4, 12.

⁸ Peassaamblee dokumendid, reegel 51 – UN Doc. A/520/Rev.15.

Eraldi võib mainida mõnepoolseid ehk plurilateraalseid lepinguid, st lepinguid, millel on küll enam kui kaks poolt, kuid mis oma sõlmimise ja jõustumise korra või muude tunnuste tõttu sarnanevad pigem kahe- kui mitmepoolsete lepingutega. (Näiteks peetakse mõnepoolse lepingu sõlmimiseks üldiselt vahetuid läbirääkimisi ega kutsuta kokku formaalset rahvusvahelist konverentsi; mõnepoolne leping jõustub tavaliselt kõigi asjaosaliste nõusolekul, mitte teatud hulga nõusolekute saavutamisel jne). Üldistavalt võiks ehk öelda, et mida vähem on mõnepoolset lepingut pooli, seda tõenäolisemalt järgitakse keelte valikul kahepoolsete lepingute tava (asjaosaliste keeled pluss vajaduse korral neutraalne keel). Nii näiteks on mitmed Balti riikide vahel sõlmitud lepingud eesti, läti, leedu ja inglise keeles, kusjuures viimane on lahknevuste korral ülimuslik.⁹ Samas võidakse mõnepoolsete lepingute puhul kokku leppida ka üksnes ühe või enama neutraalse keele kasutamises. Rahvusvaheliste lepingute õiguse alases kirjanduses¹⁰ tuuakse mõnikord näitena Eesti, Soome ja Rootsi vahel sõlmitud ja hiljem teistele riikidele ühinemiseks avatud lepingut reisiparvlaeva Estonia haurahu kohta.¹¹ Kõnealusel lepingul on vaid üks – ingliskeelne – autentne tekst. Nimetatud fakt hõlbustas oluliselt lepingu avamist ühinemiseks kolmandatele riikidele aastapäevad hiljem.¹² Kui leping oleks olnud sõlmitud rootsi, soome ja eesti keeles, oleks kohe tekkinud küsimus inglise- ja/või prantsuskeelse autentse teksti kehtestamisest, samuti võinuks teised riigid suhtuda ebalevalt rootsi-, soome- ja eestikeelsetesse autentsetesse tekstidesse.

Mitteautentsed tekstid

Vaatamata piiramatutele võimalustele autentse teksti keele valikul vormistatakse rahvusvahelistest lepingutest mõnikord ka tekste, mis ei ole küll autentsed, kuid mida sellegipoolest loetakse ametlikeks. Näitena võib tuua Teise maailmasõja lõppedes Pariisis liitlaste ning Bulgaaria, Itaalia, Rumeenia, Soome ja Ungari vahel sõlmitud rahulepingud, milles sõja kaotanud riikide keeli küll kasutati, kuid nendes ei vormistatud autentseid tekste. Nii märgiti näiteks Itaaliaga sõlmitud lepingu *testimonium*'is, et leping on „[k]oostatud ... inglise, prantsuse, vene ja itaalia keeles“, kuid artiklis 90 sätestati, et üksnes „inglis-, prantsus- ja venekeelne tekst on autentsed“.¹³ Seega loeti itaaliakeelne tekst ametlikuks, kuivõrd leping oli selles keeles alla kirjutatud, kuid leping ise välistas selle käsitamise autentse tekstina. Säärase lahenduse poliitiline motiveeritus ei vaja ilmselt pikemat seletamist.

⁹ Vt nt Eesti Vabariigi valitsuse, Läti Vabariigi valitsuse ja Leedu Vabariigi valitsuse vaheline leping Balti Kaitsekolledži kohta, 12.6.1998 – RT II 1999, 4, 21.

¹⁰ A. Aust, lk 203.

¹¹ Eesti Vabariigi, Soome Vabariigi ja Rootsi Kuningriigi vahel sõlmitud reisiparvlaeva Estonia puudutav kokkulepe, 23.2.1995 – RT II 1995, 21, 114.

¹² Eesti Vabariigi, Soome Vabariigi ja Rootsi Kuningriigi vahel sõlmitud reisiparvlaeva Estonia puudutava kokkuleppe lisaprotokoll, 23.4.1996 – RT II 1996, 29, 105.

¹³ Rahuleping Itaaliaga, 10.02.1947 – 49 UNTS 3, <www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1948/2.html> (30.07.2007).

Päevakohasemad näited on aga sõjaohvrite kaitset käsitlevad 1949. aasta Genfi konventsioonid. Need neli konventsiooni moodustavad ühtse paketi, mida seovad samasisulised üld- ja rakendussätted – nn ühised artiklid. Ühise artikli 55/54/133/150 lõike 1 kohaselt on konventsioonid koostatud inglise ja prantsuse keeles, kusjuures tekstid on võrdselt autentsed mõlemas keeles. Sama artikli lõige 2 lisab aga, et depositaar, Šveitsi föderaalnõukogu korraldab konventsioonide vene- ja hispaaniakeelse *ametliku tõlke* tegemise. Pidades silmas kasutatud terminoloogiat – ingl *official translations*, pr *traductions officielles*¹⁴ – ning vastavate tõlgete tegemise korra fikseerimist lepingus eneses, ei jää kahtlust, et nimetatud tekste tuleb pidada ametlikeks,¹⁵ kuigi mitte autentseteks.

Depositaarile ametlike tekstide koostamise ülesande panemist tuleb ette ka teiste lepingute puhul. Näiteks näeb Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsiooni (WIPO) autoriõiguse leping ette, et depositaarina tegutsev WIPO peadirektor kinnitab huvitatud osalise palvel ning pärast kõigi huvitatud osalistega konsulteerimist lepingu ametliku teksti mis tahes muus keeles kui autentne keel.¹⁶

Siinkohal võib küsida, mis eesmärki säärased ametlikud tekstid teenivad. Genfi konventsioonide ja lisaprotokollide autoriteetsetes kommentaarides märgitakse, et täiendavate ametlike tekstide koostamise ülesande panemisega depositaarile on soovitud vältida hispaaniakeelsete riikide poolt konkureerivate hispaaniakeelsete tõlgete tegemist.¹⁷ 1977. aasta lisaprotokollides lahendati sama probleem teisiti: tolleks ajaks juba välja kujunenud praktika kohaselt vormistati protokollide autentsed tekstid araabia, hiina, hispaania, inglise, prantsuse ja vene keeles.

Genfi konventsioonide puhul tuleb mainida veel üht iseärasust. Nimelt kohustab konventsioonide ühine artikkel 48/49/128/145 osalisriike edastama üksteisele depositaari kaudu konventsioonide ning nende rakendamiseks vastuvõetud riigisiseste õigusaktide *ametlikud tõlked*. Esimese lisaprotokolli artikkel 84 sisaldab analoogilise kohustuse protokolliga ja selle rakendamise aktide kohta, lisades juurde sõnad *esimesel võimalusel*.¹⁸ Kuna Genfi konventsioonid panevad hulga kohustusi füüsilistele isikutele, tuleb niisuguste tõlgete tegemist pidada lepingu rakendamise oluliseks meetmeks.¹⁹

¹⁴ Eestikeelsest tõlkest on sõna *ametlik* mingil põhjusel välja jäänud.

¹⁵ C. Pilloud jt. Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949. Genf, 1987, lõik 3888.

¹⁶ WIPO autoriõiguse leping, 20.12.1996, art 24 lg 2 – RT II 2006, 14, 39; ELT eestikeelne eriväljaanne 2004, ptk 11, kd 33, lk 210–216.

¹⁷ J. Pictet jt. Commentary on the Geneva Conventions of 12 August 1949. Volume I. Genf 1952, lk 401–402; Pilloud, lõik 3887.

¹⁸ I lisaprotokolli eestikeelses tõlkes esineb selle sätte puhul kahetsusväärne viga: kui autentses tekstis on vastava kohustuse subjektiks *High Contracting Parties* ehk *les Hautes Parties contractantes*, siis eesti keeles kasutatakse väljendit *konfliktiosalised*. Asja teeb eriti nukraks see, et viimase näol on tegemist iseseisva terminiga, mis selles kontekstis kasutatuna sätte ulatust märkimisväärselt kitsendab.

¹⁹ Sealsamas, lõik 3390.

Lepingute kommentaarid aitavad selgitada, et ametlike tõlgete all peetakse silmas tõlkeid, mille on teinud täidesaatva riigivõimu organ vastavalt riigisisesele õigusele.²⁰ Viitega riigisisesele õigusele näivad kommenteerijad rõhutavat seda, et seal on kindlaks määratud vastava riigi ametlikud keeled ning mõni riik peab seetõttu edastama depositaarile mitmesse keelde tehtud tõlked.²¹ Kõnealused tõlked on ametlikud ses mõttes, et need on tehtud ja tunnustatud riikide poolt²² ning loomulikult ei ole siin tähendust mitte niivõrd sellel, kes teksti tõlkis, vaid kelle korraldusel ja juhtimisel see tõlgiti.

Seoses rahvusvaheliste lepingutega tekitab hulgaliselt arusaamatusi märke *mitteametlik tõlge*, mis figureeris aastaid ka Riigi Teatajas avaldatud välislepingute eestikeelsete tõlgete juures. Selline olukord oli kentsakas.²³ Siinkirjutajale jääb täiesti arusaamatuks, kuidas sai Eesti Vabariigi ametlikus väljaandes avaldada mitteametlikku materjali. Eespool mainitud Genfi konventsioone ja nende lisaprotokolle silmas pidades on seis aga eriti huvitav. Eesti ühines asjaomaste lepingutega 1993. aastal;²⁴ nende eestikeelsed tõlked, varustatuna tavapärase märkega *mitteametlik tõlge*, avaldati Riigi Teatajas 1999. aasta oktoobris.²⁵ See ei takistanud aga Eesti Vabariigil edastamast ilmselt samu tekste 15. mail 2000. aastal *ametlike tõlgetena* depositaarile, Šveitsi föderaalnõukogule.²⁶ See näide illustreerib üsna ilmekalt, et tõlke ametlikkus ja mitteametlikkus on suhtelised mõisted.

Loomulikult tuleb mis tahes lepingu teksti, mida lepinguosalisel pole autentseks või ametlikuks tunnistanud – st sellele mingis vormis, kas või delegatsiooninormi kaudu õnnistust andnud – pidada mitteautentseks ja mitteametlikuks. Samas saab eristada riigi korraldusel ja ametkondlikus korras tehtud ning ametlikus väljaandes avaldatud tõlkeid täiesti eraviisiliselt valminud tõlgetest. Seega on Riigi Teatajas avaldatud tõlked teatud mõttes mitteametlikud, kuid samas selles väljaandes avaldamise fakti tõttu paratamatult ametlikud eestikeelsed tõlked.

Probleem ei ole tundmatu ka rahvusvahelisel tasandil. Nimelt tuleb ÜRO põhikirja artikli 102 kohaselt rahvusvahelised lepingud registreerida ÜRO sekretariaadis, kes korraldab

²⁰ Pictet, lk 350.

²¹ Sealsamas; Pilloud, lõigud 3390 ja 3890.

²² Pilloud, lõik 3890.

²³ Kõnealusest praktikast on tänaseks suuresti loobutud: 2007. aasta Riigi Teatajast õnnestus siinkirjutajal leida vaid kahe instrumendi tekstid, mis on varustatud märkega *mitteametlik tõlge*. Vt. Läänemere Meresekskonna Kaitse Komisjoni soovitus 21/2, 20.3.2000 – RT II 2007, 7, 26; Eesti Vabariigi valitsuse ja Poola Vabariigi valitsuse vaheline organiseeritud kuritegevuse ja muu kuritegevuse vastu võitlemise koostöökokkuleppe muutmise kokkulepe, 30.11.2006 (viimase noodi kuupäev) – RT II 2007, 3, 10.

²⁴ Selle aluseks oli Eesti Vabariigi ülemnõukogu otsus Eesti Vabariigi ühinemisest Rahvusvahelise Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Liiga konventsioonide ja lisaprotokollidega, 24.8.1992 – RT 1992, 34, 447.

²⁵ RT II 1999, 17, 107; 18, 116; 19, 117; 20, 120; 21, 121 ning 21, 122.

²⁶ Notification to the Governments of the States parties to the Geneva Conventions of 12 August 1949 for the Protection of War Victims, 7 July 2000: *On 15 May 2000, the Republic of Estonia deposited with the Swiss Federal Council an official Estonian translation of the Geneva Conventions of 12 August 1949 and the Additional Protocols I and II.* – <www.eda.admin.ch/eda/fr/home/topics/intla/intrea/chdep/warvic/depnot.html> (31.07.2007).

nende avaldamise. Väljaandes United Nations Treaty Series publitseeritakse kõik lepingu autentsete tekstid ja kui nende hulgas ei ole inglise- ega prantsuskeelset teksti, siis ka tõlked nendesse keeltesse.²⁷ Jällegi on selge, et tegemist ei ole autentsete tekstidega ega ka ametlike tekstidega, kui konkreetne leping just ise teisiti ei sätesta.

Võiks lõputult arutleda selle üle, kas Riigi Teatajas või United Nations Treaty Seriesis avaldatud tõlkeid võib pidada ametlikeks või mitte. Samas peaks esimeses avaldatud eestikeelseid tõlkeid ning teises avaldatud inglise- ja prantsuskeelseid tõlkeid käsutama ametlikumana kui mis tahes muid võimalikke tõlkeid nendesse keeltesse. Seega näib tõlgete ühene klassifitseerimine ametlikuks või mitteametlikuks olevat üpris ainetu tegevus: oluline on hoopis silmas pidada, et tegu on mitteautentsete tekstidega.

Rahvusvahelise kohaldamise problemaatika

Eespool tehtud eristus rahvusvaheliste lepingute eri tekstide vahel saab olla mõttekas üksnes niivõrd, kui need tekstid omavad erinevat õiguslikku tähendust ja kaalu. Nii see ka on: rahvusvahelisel tasandil, st riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide omavahelises suhtlemises ning vaidluste lahendamisel rahvusvahelistes justiitsorganites võetakse aluseks üksnes lepingu autentsete tekstid.

Mitme autentse teksti olemasolu paneb loomulikult proovile lepingu tõlgendaja. Lähtekohtaks on seejuures põhimõte, et kõigil autentsetel tekstidel on võrdne kaal, kui just lepinguosalised ei ole kokku leppinud mõne teksti ülimuslikkuses.²⁸ Autentsete tekstide lahknevuse korral püütakse lõppastmes leida tõlgendus, mis lepingu objekti ja eesmärgi silmas pidades kooskõlastab need kõige paremini.²⁹ Mitme autentse tekstiga lepingu tõlgendamine viib seega erikeelsete tekstide võrdlemisele.

Siin ilmneb aga ka tõsiasi, et kui lepingul on mitu autentset teksti, siis ei ole ühe keelevariandi põhjal kunagi võimalik lõplikult ja tõsikindlalt välja selgitada, mida lepinguga öelda tahetakse. Ühel tekstil põhineva tõlgenduse saab ümber lükata, kui õnnestub näidata, et lepingu autentsete tekstide kogumis hinnates ühildub konkreetsele sättele antav teistsugune tõlgendus paremini lepingu objekti ja eesmärgiga. Sellel tõigal on üpris kaugeulatuvad tagajärjed lepingute tõlkimise ja avaldamise ning laiemalt võetuna ka õiguskindluse seisukohalt.

Siinkohal piisab aga kokkuvõtlikust tõdemusest, et rahvusvahelist lepingut tõlgendatakse alati tema autentsete tekstide alusel. Viini konventsioonist jäeti teadlikult välja säte, mis

²⁷ Rahvusvaheliste lepingute registreerimise ja avaldamise eeskiri, 14.12.1946 (ühes hilisemate muudatustega), art 12 lg 1 – <untreaty.un.org/english/art102.asp> (30.07.2007).

²⁸ Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioon, art 33 lg 1.

²⁹ Sealsamas, art 33 lg 4.

võimaldanuks viimases hädas kasutada mitteautentseid tekste, sest kardeti, et see loob liiga suure võimaluse tugineda lepingu teisestele redaktsioonidele.³⁰

Viini konventsiooni eelsest ajast pärineb üks huvitav kaasus, mis puudutab ametlikke, kuid mitteautentseid tekste ning milles kasutatud loogika võib olla relevantne ka praegu, vaatamata Viini konventsioonis kajastatud üpris resoluutsele mitteautentsete tekstide ignoreerimise poliitikale. Eespool oli põgusalt juttu liitlaste ja Itaalia vahel 1947. aastal Pariisis sõlmitud rahulepingust. Selle alusel moodustati lepituskomisjon, mille ülesanne oli lahendada võimalikke lepingu täitmisest tulenevaid vaidlusi. Mitmes komisjoni ette jõudnud asjas seisnes põhiline õiguslik probleem Itaalialt sõjakahjude eest kompensatsiooni saavate isikute ringi kindlaksmääramises.³¹ Inglis- ja venekeelne tekst kõnelesid **täht-täht võtunaisikutes, keda Itaalia seaduste kohaselt oli koheldud vaenlastena** (ingl *have been treated as enemy*; pr *ont été traitées comme ennemis*). Venekeelne tekst seevastu rääkis isikutest, keda *oli käsitatud vaenlastena* (*рассматривались как вражеские*).

Ameerika Ühendriikide esindaja püüdis komisjoni veenda kohaldama venekeelset teksti, juhtides tähelepanu sellele, et itaaliakeelne ametlik, ent mitteautentne tekst langes venekeelsega kokku (it *considerate come nemiche*). Ühendriikide esindaja leidis, et itaaliakeelne tekst kajastas Itaalia valitsuse arusaama lepingu asjassepuutuva sätte tähendusest ja oli seetõttu Itaaliale siduv.³² Selline argument tugines rahvusvahelises õiguses üldiselt aktsepteeritud põhimõttele, mille kohaselt ei saa riik eitada seda, mida ta on ise varem kinnitanud või mõõnnud (ingl *estoppel*).

Komisjon ei nõustunud Ühendriikide seisukohaga, osutades tõsiasjale, et itaaliakeelse teksti koostamises osalesid kõik lepinguosalisel, mitte üksnes Itaalia. Seega ei saanud väita, et itaaliakeelne tekst oleks tingimata kajastanud Itaalia valitsuse seisukohti.³³ (Üldse võib kahelda, kui palju oli sõja kaotanud riigil võimalik rahulepingu täpse sõnastuse osas kaasa rääkida.) Seega jäi itaaliakeelne ametlik, ent mitteautentne tekst tähelepanuta ning komisjon otsustas selle tõlgenduse kasuks, mida toetasid eeskätt inglise- ja prantsuskeelne autentne tekst.

Kuid komisjon ei lükanud ümber Ameerika Ühendriikide väidet, nagu võiks lepingu mitteautentne tekst põhimõtteliselt kajastada tõlgendust, mille annab lepingule selle mitteautentse teksti koostanud riik. Eriti teravalt tuleb see küsimus päevakorda, kui riik teeb rahvusvahelisest lepingust tõlke ning tunnistab selle kas sõnaselgelt ametlikuks või viitab ametlikkusele vastava teksti formaalse avaldamise fakt. Ühest küljest võib sellise arutluskäiguga nõustumine kaasa tuua olukorra, kus riigi kohustused ei ole kindlaks määratud

³⁰ Yearbook of the International Law Commission 1964, kd 1, lk 319 jj, vt eriti lõik 57.

³¹ Flegenheimer Claim. Italian–United States Conciliation Commission, 20.9.1958 – 25 International Law Reports (1958) 91.

³² Sealsamas, lk 154.

³³ Sealsamas, lk 156.

mitte üksnes autentsete tekstidega, vaid ka tõlgetega. Seega võiks halvimal juhul igale osalisriigile lepingu samast sättest tuleneda erisugused kohustused, mis oleks aga vastuolus lepingute puhul kehtiva vastastikkuse põhimõttega. Teisalt ei saa sellise tõlke õiguslikku tähendust ka absoluutselt eitada. Näiteks tundub üsna mõistlik väita, et kui autentsete tekstid võimaldavad mitut tõlgendust, siis riik ei saa vaidlustada seda võimalikku tõlgendust, mille ta on ise tõlke kaudu lepingule andnud.

Igatahes ei teki eelnimetatud probleemi juhul, kui lepingu ametlik tekst või tõlge on valminud ilma vastava riigi määrava osaluseta – näiteks kui selle on koostanud depositaar. Sellisel juhul ei saa sellele tekstile omistada üldse mingit õiguslikku tähendust, isegi mitte depositaari enese suhtes, sest üldlevinud arusaama kohaselt hoitakse lahus riigi või rahvusvahelise organisatsiooni tegevus depositaarina ja lepinguosalisena (depositaarina tehtud toimingud ei mõjuta õiguslikku positsiooni lepinguosalisena).³⁴

Riigisisese kohaldamise problemaatika

Lepingutekstide staatuse analüüsimine riigisisese on tunduvalt keerulisem ülesanne kas või üksnes sel põhjusel, et rahvusvaheliste lepingute tähendus erineb õigussüsteemi ning tuleneb igal üksikjuhul vastava riigi konstitutsiooniõigusest. Kui detailidesse laskuda, ilmneb, et võimalikke lahendusi rahvusvahelise õiguse normide staatuse määramiseks on riigisiseses õiguses sama palju, kui on eri riike. Põhimõttelise tähendusega on aga käsitletava teema puhul see, kas riigile siduvad rahvusvahelised lepingud omavad vahetut riigisisest õigusjõudu (monistlik lähenemisviis) või tuleb rahvusvahelise lepingu normile riigisisese kehtivuse andmiseks vastu võtta eraldi õigusakt (dualistlik lähenemisviis).

Lepingute suhtes monistlikuma positsiooni võtmist peetakse teatud mõttes lihtsamaks lahenduseks: rahvusvaheliste lepingute riigisiseseks täitmiseks ei ole vaja vorpida üksikasjalikke õigusakte. Isegi kui lepingu täitmise paremaks tagamiseks õigusakt vastu võetakse, maandatakse mõne lepingu sätte kahe silma vahele jäämise oht võimalusega lepingut vahetult kohaldada. Samas ei maksa arvata, et monistlik käsitlus on igal juhul ja alati ökonoomsem kui dualistlik. Küsimus on selles, mis ajahetkele ja kelle kanda jääb rahvusvahelise õiguse täitmise tagamise koorem: dualistliku süsteemi puhul on kriitiline riigisisese õigusakti koostamise ja vastuvõtmise protsess, monismi puhul aga õiguse kohaldamise moment.

Välislepingu otsekohaldamine tähendab lepingu jõustumise, kehtivuse ja tõlgendamise küsimustes juhendumist rahvusvahelise õiguse asjassepuutuvatest reeglitest ja põhimõtetest, sest kohaldatakse rahvusvahelist õigust kui sellist. Pidades silmas põhiseaduse § 123 lõikes 2 sisalduvat monistlikku ideoloogiat, kehtib see printsiip ka Eestis.³⁵ Seega peab

³⁴ Vt A. Aust, lk 266.

³⁵ Vt E.-J. Truuväli jt. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2002, lk 547–548, kommentaar 4 ja selles sisalduvad viited kohtupraktikale.

Tallinna Linnakohtu kohtunik tõlgendama rahvusvahelist lepingut täpselt samade põhimõtete kohaselt, nagu seda teeks Rahvusvahelise Kohtu kohtunik. Lepingutekstide paljususe tingimustes tuleb seega juhinduda lepingu autentsetest tekstidest, nagu eespool rahvusvahelise kohaldamise kontekstis mainitud.

Kui dualistliku süsteemi puhul võib eeldada, et rahvusvahelist lepingut riigisiselt rakendava seaduse koostamisse kaasatakse spetsialistid, kes tunnevad rahvusvahelise õiguse allikate leidmise ja tõlgendamise üksikasju ning valdavad ka võõrkeeli, milles need rahvusvahelised lepingud on koostatud, siis sama ei saa eeldada kohtunike, täidesaatva võimu esindajate ja kodanike puhul monistlikus õigussüsteemis. Teisisõnu, lepingute otsekohaldamise võimalus toob kaasa võõrkeelse õiguse, mis pealekauba ei pruugi olla ka Eestis nõuetekohaselt avaldatud. Õigusaktide avaldamise nõude ja riigikeele põhiseadusliku staatuse seisukohast toob see kaasa õige tõsise probleemi.³⁶ Probleem ei kao ka nende lepingute puhul, mille üks autentne tekst on eestikeelne ning see on avaldatud. Riigi Teataja seaduse § 10 lõige 1 sätestab, et „[k]ui välislepingu eesti- ja võõrkeelne tekst on autentsed, avaldatakse lepingu tekst ainult eesti keeles“. Samas, kui see tekst ei ole vaidluste korral ülimuslik, tuleb kõne alla võimalus, et eestikeelse teksti mõnele sättele antavat tõlgendust tuleb korrigeerida teiste autentsete tekstide põhjal. Seega ei pruugi Riigi Teatajas avaldatav eestikeelne autentne tekst olla piisav lepingu sisu täielikuks mõistmiseks.

Formaaljuriidiliselt saaks ehk nimetatud kitsaskohtadest mööda mõttearendusega, et põhiseaduse sätted, mis kannavad rahvusvahelise õiguse normid Eesti õigussüsteemi (põhiseaduse § 3 lg 1 ja § 123 lg 2) on erinormideks riigikeelt ja õigusaktide avaldamist puudutavate normide suhtes (vastavalt § 6 ja § 3 lg 1), mistõttu viimaseid rahvusvahelise õiguse norme ei tule kohaldada. Selline lahendus ei tundu aga sisuliselt kuigi rahuldav. Samuti ei ole kahtlust, et praktikas juhindutakse mitteautentsetest tekstidest.

Üks võimalikke lahendusi oleks pidada rahvusvahelise lepingu puhul täitmiseks kohustuslikuks Riigi Teatajas avaldatud eestikeelset teksti olenemata selle autentsusest. Siinjuures tekib aga kaks probleemi.

Esiteks ei saa üle ega ümber põhiseaduse sõnastusest, mille kohaselt on Eesti õiguskorra osaks rahvusvaheline õigus, mitte aga eestikeelne tõlge rahvusvahelisest õigusest. Rahvusvahelise õiguse normi kehtivuse hindamisel ja selle normi tõlgendamisel tuleb rakendada rahvusvahelist õigust ning rahvusvahelise lepingu mõtte annab siduvalt edasi selle autentne tekst. Seega eeldab eelisseisundi andmine eestikeelsele tekstile rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtetest kõrvale kaldudes siinkirjutaja hinnangul põhiseaduse muutmist ning üleminekut dualistlikule rahvusvahelise ja riigisisese õiguse vahekorrale.

³⁶ K. Pent. Välislepingute tõlgete riigisisene õiguslik staatus ja võimalik rahvusvaheline vastutus – Acta Societatis Martensis 2006, lk 197–210.

Teise probleemina võiks välja tuua rahvusvahelised lepingud, mis panevad füüsilistele isikutele kohustusi, võimaldades samas nende täitmist või täitmata jätmist hinnata kõigil riikidel või mõnel rahvusvahelisel institutsioonil. Eespool mainitud Genfi konventsioonid ja nende lisaprotokollid on hea näide. Nimetatud lepingute raskete rikkumiste puhul on tegemist sõjakuritegedega, mille eest võivad isiku vastutusele võtta mis tahes teise riigi õiguskaitseorganid, tuginedes karistusseaduse kehtivuse universaalsusprintsibile.³⁷ Samuti võib isik teatud juhtudel sattuda Rahvusvahelise Kriminaalkohtu ette.³⁸ On äärmiselt küsitav, kas süüdistatav saab niisugusel juhul tugineda Genfi konventsioonide eestikeelse tõlke lahknevusele autentsetest tekstidest ja väita, et tema kohta kehtib eestikeelne tekst. Seega võib eestikeelse teksti riigisisese ülimuslikkuse kehtestamine luua õiguskindluse, mis on aga rahvusvahelises plaanis kõike muud kui kindel.

Ka dualistlikud riigid pole suutnud täielikult kõrvaldada probleeme, mis tekivad seoses võõrkeelsete rahvusvaheliste lepingutega ja nende tõlgetega. Dualismi tingimustes on rahvusvahelisest lepingust tulenevate normide riigisisese õigusse kandmiseks erisuguseid võimalusi. Üheks neist on *in blanco* inkorporeerimine ehk blanketne inkorporeerimine. See seisneb riigisisese õigusakti vastuvõtmises, kus sedastatakse, et vastav rahvusvaheline leping saab (või selle mingid sätted saavad) riigisisese õigusjõu. Teisisõnu, rahvusvaheline leping kehtestatakse riigisiselt viitenormi jõustamise abil. Sellise meetodi kasutamise poolest paistab silma Soome. Siinjuures on aga oluline, et riigisisese õiguse osaks saab – samamoodi kui monistliku käsituse puhul – rahvusvaheline leping iseenesest. Seega kerkib juba eespool nimetatud probleem võõrkeelse autentse teksti kohaldamisest ka *in blanco* inkorporeerimist harrastavates dualistlikes riikides. Soome kontekstis ongi leidnud aktsepteerimist, et õiguslikku jõudu omavad lepingu autentset tekstid ning riigikeelset tõlked on üksnes informatiivse iseloomuga.³⁹

Teine, klassikalisem võimalus dualistlikus riigis rahvusvahelise õiguse norme täita on kehtestada riigisisene õigusakt või muuta ja täiendada olemasolevaid selliselt, et need reguleeriksid samu küsimusi asjassepuutuva rahvusvahelise lepinguga materiaalses mõttes ühesuguselt. Pahatihti räägitakse seejuures rahvusvahelise lepingu *kopeerimisest* riigisisese õigusesse, mis võib aga tegelikkusest väga kaugel olla, kui näiteks olemasolevaid õigusakte osaliselt, kuid läbivalt muudetakse. Igal juhul ei ole rahvusvaheline leping sellisel juhul riigisisese õiguse osa ning üksikisiku jaoks õiguskindlusega seonduvaid probleeme justkui ei tekigi.

Kuid ka kõige selgemas dualistliku korraldusega riigis – Ühendkuningriigis, kus sellist lähenemisviisi kasutatakse –, tunnustatakse kohtupraktikas põhimõtet, et riigisiseste õigusaktide kooskõla välislepingutega tuleb eeldada. Praktikas tähendab see, et ebaselget sise-

³⁷ Vrd karistusseadustik, § 8 – RT I 2001, 61, 364 ... 2007, 45, 320.

³⁸ Vt Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuut, 17.07.1998 – RT II 2002, 2, 5.

³⁹ Parlamendi põhiseaduskomisjoni seisukoht, PeVL 2/1990 vp, lk 3.

õiguse normi tõlgendatakse võimalikult kooskõlas rahvusvahelise õigusega.⁴⁰ Rahvusvaheliste lepingute tõlgendamisel tuleb aga juhinduda rahvusvahelise õiguse põhimõtetest, mitte kitsalt riigisisese õiguse tõlgendamise kaanonitest. Nii tuleb ka riigisisisel tõlgendamisel juhinduda autentsetest tekstidest, isegi kui need on võõrkeelsed.⁴¹ Lõppkokkuvõttes võib riigikeelse ja nõuetekohaselt avaldatud õigusakti tõlgendamisel kujuneda kriitiliseks rahvusvahelise lepingu võõrkeelse autentse teksti analüüsimine.

Mõned järeldused

Tuleb nukralt nentida, et rahvusvaheliste lepingute võõrkeelsusest ja mitmekeelsusest tulenevaid probleeme ei ole võimalik riigisiselt täielikult kõrvaldada isegi mitte rangelt dualistlikes õigussüsteemides. Ka juhul, kui välislepingul ei ole konkreetse riigis vahetat õigusjõudu, võib osutada vajalikuks selle kasutamine riigisisese õigusakti tõlgendamisel. Eesti-sarnastes monistlikes riikides on probleem muidugi teravam. Esmajärjekorras tooks olulist leevendust tõlkevaliteedi pidev paranemine, võib-olla ka tõlke avaldamine koos mõne autentse tekstiga, mis võimaldaks kiiresti kontrollida eestikeelse tõlke täpsust.

Märke *mitteametlik tõlge* eemaldamist Riigi Teatajas avaldatud välislepingute juurest võib ühest küljest pidada õigeks, sest selline märgeme oli ilmses vastuolus Riigi Teataja olemusega ega olnud ka sisuliselt kuigi informatiivne. Samas ei ole nüüd enam lepinguga tegelikult tutvumata võimalik öelda, mis on eestikeelse teksti staatus.⁴² Kõige informatiivsem oleks varustada lepingu silmatorkava märkiga, kus tähendatakse üles selle autentse keele. Nagu eespool märgitud, on see oluline ka juhul, kui eesti keel on üks autentsetest keeltest. Siis saab lugeja kohe aru, milliseid autentseid tekste on veel olemas.

Riigi Teatajas avaldatud eestikeelse tõlke staatuse küsimus jääb aga ikkagi õhku rippuma. Üks võimalus oleks aktsepteerida (eeldusel, et eespool mainitud põhiseaduslikkuse lävepakk õnnestub ületada) isiku õigust tugineda eestikeelsele tekstile suhetes riigiga.⁴³ Tagajärjeks olev rahvusvahelise õiguse rikkumine oleks riigi probleem. Olukord oleks keerulisem siis, kui kohtuvaidluse pooled tugineksid eri tekstidele: üks eestikeelsele, teine autentsele tekstile. Niisugusel juhul tuleks ka ilmselt kõige enam dualismiga flirtivates monistlikes riikides kõne alla vaid üks lahendus – autentse teksti kohaldamine. Siit tekib aga kohe küsimus riigi vastutusest eksitava tõlke eest.

RAIN LIIVOJA

Helsingi Ülikooli globaalhalduse uuringute tippkeskuse teadur,
Tartu Ülikooli rahvusvahelise õiguse lektor

⁴⁰ *Salomon v. Commissioners of Customs and Excise* [1967] 2 QB 116, eriti Diplock LJ, lk 143; *R. (Brind) v. Secretary of State for the Home Department* [1991] 1 AC 696, eriti Lord Bridge, lk 747–748. Samas tähendab dualistlik lähenemisviis seda, et parlamendil on õigus kehtestada rahvusvahelise õigusega sõnaselgelt vastuolus olev riigisisene õigusakt ning kohtud peavad seda järgima. *Ellerman Lines v. Murray* [1931] AC 126.

⁴¹ *Fothergill v. Monarch Airlines* [1980] AC 251, eriti Lord Wilberforce, lk 272 jj.

⁴² **Pent**, lk 203.

⁴³ *Sealsamas*, lk 205.

PAABELI SEGADUS EESTI MOODI. KAS SÜÜDLANE LEITUD!?

Rain Liivoja on Õiguskeele käesolevas numbris avaldanud tähelepanuväärse artikli „Kas Paabeli torn? Mõned märkused rahvusvaheliste lepingute erikeelsete tekstide staatuse kohta”. Muu hulgas on ta püstitanud äärmiselt olulise küsimuse välislepingute eestikeelsete tõlgete staatusest.¹

Teemaga mõnevõrra haakuvalt tahaksin kirjeldada üht minu jaoks ainukordset, kuid seda meeldejäävamat isiklikku kogemust seoses välislepingute eesti keelde tõlkimisega. Sellest on ehk võimalik välja tuua ka mõned üldisemad probleemid. Alustama peaksin puhtsüdamliku ülestunnistusega. Olen süüdi. Nimelt oli mõne aasta eest minu kui Justiitsministeeriumi ametniku üheks töökohustuseks valmistada ette paari surmanuhtluse kaotamist ettenägeva rahvusvahelise õigusaktiga liitumise heakskiitmine Riigikogus. Jutt on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 13 ratifitseerimisest² ning ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti teise fakultatiivse protokolliga ühinemisest.³

Et Välisministeeriumi tublid ametnikud olid Euroopa inimõiguste konventsiooni protokoll juba eesti keelde tõlkinud, siis sellega mul probleemi polnud. Seevastu kodaniku- ja poliitiliste õiguste pakti protokoll oli olemas üksnes araabia, hiina, inglise, prantsuse, vene- ja hispaania keeles, nagu ÜRO dokumentide puhul tavaks. Et Riigikogu jaoks ühinemiseel nõu ette valmistada, hakkasin uurima, kuidas on võimalik see protokoll eesti keelde tõlkida. Kes selle õigupoolest ära tõlgib? Kas Välisministeerium, Eesti Õigustõlke Keskus või keegi kolmas? Suureks üllatuseks kuulsin oma pärimise peale kolleegidelt nii Välis- kui ka Justiitsministeeriumist heatahtlikku soovitusi, et tõlkigu ma ise. Selgus, et päris paljudel juhtudel, ilmselt eelkõige väikesemahuliste aktide puhul olevat see levinud praktika. Vähemalt tollal oli. Esimene ehmatus oli suur. Tekkis tõsiseid kõhklusid. Kuidas siis nii? Mis nüüd mina! Mis tõlkija ma olen? Kui palju ma neid keeligi valdan? Aga et ülesanne oli antud, siis tuli ära teha. Kõikvõimalikke tüüpvormeleid võrreldes ja varasemate välislepingute tõlkeid eeskujuks võttes sai protokoll eestikeelne tekst paberile pandud, keeleliselt redigeeritud ja lõpuks ka Riigikogus heaks kiidetud. Õnneks oli tekst

¹ Samal teemal vt ka **A. Parmas**. Kas mitteametlik õigus? Rahvusvaheliste konventsioonide tõlkimise probleeme – Õiguskeel 2006, nr 1, lk 19–28.

² Protokoll nr 13 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde surmanuhtluse igas olukorras kaotamise kohta – RT II 2003, 31, 156; X Riigikogu menetluses eelnõu 121 SE. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/plsql/motions.show?assembly=10&id=121&t=E>.

³ Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti surmanuhtluse kaotamist käsitlev teine fakultatiivne protokoll – RT II 2003, 31, 157; X Riigikogu menetluses eelnõu 122 SE. Kättesaadav: <http://web.riigikogu.ee/ems/plsql/motions.show?assembly=10&id=122&t=E>.

lühike: preambul ja üksteist artikleid, enamik neist trafaretsed. Kas ma arvan, et tõlge tuli ideaalne? Arvatavasti mitte. Kas ma arvan, et tõlge vastab autentsele tekstile? Arvan küll.

Samas mõõnan, et kirjeldatud viisil ühe välislepingu eestikeelse tõlke kujunemises on paljugi sellist, mida ei saa mõistlikuks pidada. Esiteks, tõlge on tehtud üksnes ingliskeelse teksti pinnalt, sest muid autentsete tekstide keeli ei valda ma paraku piisavalt. Ideaalis tuleks autentseid tekste ju mingil määral võrrelda. Teiseks, tõlget ei teinud professionaal. Ei varem ega hiljem pole ma niisuguse ülesandega tegelema pidanud, ma ei ole lingvist ega isegi mitte jurist-lingvist. Eksimise oht oli igatahes reaalne.

Olgu selle protokolliga kuidas on. Akti sisu arvestades poleks isegi selles tehtud tõlkeveal erilist praktilist tähtsust, sest Eesti õiguses oli surmanuhtlus juba aastaid enne selle protokolliga ühinemist kaotatud. Pealegi on nimetatud ÜRO pakti protokollist olulisema tähtsusega hoopis Euroopa inimõiguste konventsiooni 6. ja 13. protokoll. Igapäevaelus ei ole kellelgi tarvis riigiga suheldes minu tõlgitud protokollide eestikeelsele tõlkele tugineda. Seda teada on omamoodi lohutav ja võimaldab mul öösiti üsna hästi magada. Aga mu uni võiks olla veelgi magusam, kui selle protokollide oleksid tõlkinud näiteks tollase Eesti Õigustõlke Keskuse spetsialistid.

Sellised eksimiskartused ei tarvitse olla asjatud ega pelgalt teoreetilised, sest seoses välislepingute eestikeelsete tõlgetega on praktikas probleeme juba ette tulnud. Näiteks Riigikohtu halduskolleegiumi 29. jaanuari 2004. aasta otsusega lahendatud haldusasjas nr 3-3-1-81-03 tekkis muu hulgas vajadus lähtuda kassaatori kaebeõiguse olemasolu tuvastamiseks nn Århusi konventsiooni⁴ artikli 9 lõikest 2. Kassatsioonkaebuses juhitu tähelepanu sellele, et konventsiooni eestikeelne tõlge ei ole kooskõlas konventsiooni ametlike keeltes antud redaktsiooniga. Väidetavalt seisnes ebakõla selles, et eestikeelsest tõlkest ei selgu üheselt, millise lauseosa juurde kuulub sättes väljend „kui see on ette nähtud siseriiklikes õigusaktides”. Kuna konventsiooni artikli 9 tõlget olid spetsialistid juba varem karmilt kritiseerinud, siis avaldati 2003. aasta mais Riigi Teataja II osas õiendina konventsiooni artikli 9 parandatud tõlge.⁵ Riigikohtu halduskolleegium leidiski, et asjas saab ja tuleb lähtuda artikli 9 muudetud mitteametlikust tõlkest. Kolleegium asus seiskohale, et muudetud tekst on vaidlusaluses küsimuses konventsiooni ametlike tekstidega kooskõlas, sest selles tõlkes kassaatori püstitatud probleemi kolleegiumi arvates ei ole. Seetõttu ei pidanud kolleegium oma otsuses vajalikuks kasutada konventsiooni ametlike võõrkeelseid tekste.⁶

Kirjeldatud asjas lahenes probleem uue tõlke kasutamisega ja MTÜ Eesti Rohelise Liikumise kaebeõigus leidis tunnustamist. Kuid asjast võib teha ka üldisemaid järeldusi.

⁴ Keskkonnainfo kättesaadavuse ja keskkonnaasjade otsustamiseks üldsuse osalemise ning neis asjus kohtu poole pöördumise konventsioon – RT II 2001, 18, 89.

⁵ RT II 2003, 12, õiend.

⁶ Riigikohtu halduskolleegiumi 29.01.2004 otsus haldusasjas nr 3-3-1-81-03, p 21.

Esiteks, vähemasti riigisiselt lähtutakse esmajoones eestikeelsest tõlkest, mis on eesti kohtunikele kahtlemata kõige arusaadavam. Riigikohus osutas siiski eeldusele, et selleks peab eestikeelne tõlge vastama ametlikule (autentsele) tekstile. Nagu R. Liivoja oma artiklis õigesti rõhutab, on põhiseaduse järgi Eesti õiguskorra osaks rahvusvaheline õigus, mitte eestikeelne tõlge rahvusvahelisest õigusest.

Teiseks, tõlkevigu esineb kõigest hoolimata. Kuigi ma ei tea, mil viisil kõneks olnud konventsiooni tõlge tekkis, kuid näiteks juhul, kui see valmis samamoodi kui minu tõlge, ei ole põhjust eksimuste üle eriti imestada. On mõistetav, et arvestades Eesti riigi toonast vajadust kiiresti integreeruda rahvusvahelisse üldsusesse ja valmistuda liitumiseks Euroopa Liiduga, oli kvalifitseeritud tõlkijatel tööd ülepea ning kujunes väljapääsmatu olukord, kus sugugi mitte kõiki välislepinguid ei tõlkinud professionaalid. Ja ka professionaalsed tõlkijad võivad olla vahepeal teadmisi juurde ammutanud, mis tähendab, et varasemad tõlked ei pruugi olla enam parimad võimalikud. Eelneva põhjal nõustun varemgi avaldatud seisukohtadega,⁷ et olemasolevad tähtsamate välislepingute tõlked oleks tarvis kriitiliselt üle vaadata, parandada vead ja tekste ka keeleliselt redigeerida, et tagada nende parem arusaadavus.⁸ Ühiskonna jaoks ei ole muidugi niivõrd tähtis, et mina selle teadmisega rahulikult magada saaksin, küll võiks meid huvitada riigijuhtide hea uni.

VIRGO SAARMETS

Riigikohtu halduskolleegiumi nõunik

⁷ Vt **A. Parmas**. Kas mitteametlik õigus? Rahvusvaheliste konventsioonide tõlkimise probleeme – Õiguskeel 2006, nr 1, lk 26–28.

⁸ Tõsi, pelgalt põgusa keelelise korrektuuri huvides välislepingu tõlke uuesti avaldamine ei ole ilmselt mõistlik, sest see võib tekitada ülemäärast segadust. Samas tuleks need sisuliste vigade ilmnemisel igal juhul parandada. Praktikas võib see toimuda samamoodi kui Århusi konventsiooni puhul ehk õiendi avaldamisega Riigi Teataja II osas. Sest nagu on Eesti õigussüsteemi osaks rahvusvaheline õigus ise ja mitte selle tõlge, nii on ka Riigikogu ratifitseerinud välislepingu, mitte selle tõlke. Seda vaatamata asjaolule, et ratifitseerimiseadused enamasti viitavad, et ratifitseerida „juurdelisatud” välisleping ning seaduse juurde on alati lisatud ka ratifitseeritava välislepingu eestikeelne tõlge (kui lepingu autentset tekstid on võõrkeelsed).

SOOME KEELESEADUSEST

Kuna keelepoliitika, keeleseaduse ja keeleoskuse nõuetega seonduv on ikka Õiguskeele lugeja huvi pälvinud, teen sel korral väikese kõrvalepõike Eesti temaatikast ning siirdun põhja poole. Artikli eesmärk on tutvustada lugejale Soome keeleseadust.

Vaatlen põgusalt soome keele kujunemist riigikeeleks ja rootsi keele seisundit ning kõrvutan soomerootsi rahvusvähemuse kujunemist Soomes vene vähemuse kujunemisega Eestis, näitamaks põhjusi, miks rahvastikus suhteliselt väikese osakaaluga rahvusrühmal on nii laialdased keelelised õigused. Artikli lõpus kirjeldan aga, milline oleks Eesti linnade keeleline jaotus, kui meil kehtiks Soome kakskeelsuse põhimõte. Samuti tutvustan mõningaid Soomes levinud kriitilisi seisukohti riigi keelepoliitika ning rootsi keele positsiooni kohta.

Soomlastega seovad meid peale lähedase keelesuguluse läbi mitme sajandi kestnud tihedad kultuuri-, majandus- ja poliitilised suhted. Selle artikli kirjutamise üheks ajendiks on ka asjaolu, et 2009. aastal tähistavad soomlased omariikluse arengus ühe olulisema sündmuse – Vene riigi koosseisus saadud autonoomia – 200. aastapäeva. Kui eestlaste kõnepruugis on levinud ütlemine „vana hea Rootsi aeg“, siis soomlased peavad väga tähtsaks XII sajandi keskpaigast kuni 1809. aastani kestnud Rootsi aja lõppemist, mis tõi kaasa nii majanduse, kultuuri kui ka riikluse kiire arengu ja tipnes iseseisvuse väljakuulutamisega 1917. aasta 6. detsembril.

Teise maailmasõja järel on Soomest kujunenud maailma edukamaid heaoluriike. See on märk, millega ka eestlased end võrrelda armastavad. Piisab, kui mainida president Lennart Meri üleskutset otsida üles Eesti Nokia.

Soome eeskujuks

Mitmed Eesti venekeelsed poliitikud on Eesti keelepoliitikat kritiseerides nimetanud selle tõhustamise peamise vahendina riigikeeleküsimuse läbivaatamist. Teise riigikeele kehtestamise nõuet on nad põhjendanud muu hulgas sellega, et Soomes, kus rootslaste osakaal on tunduvalt väiksem kui venelaste osakaal Eestis (soomerootslasi elab Soomes umbes 5,5%), on kaks riigikeelt. Seega oleks iseenesestmõistetav, et ka Eestis antaks suurima kõnelejaskonnaga vähemuskeelele riigikeele staatus.

Pelgalt arvudest lähtudes võiks selle küsimuse üle isegi aru pidada. Kuid rahvastiku koosseisu protsentidest olulisem on ajalugu – see, kuidas ning millise aja vältel üks või teine rahvusvähemus on kujunenud.

Eesti venekeelse elanikkonna puhul võime rääkida kolmest peamisest rühmast. Esiteks vanausulised, kes patriarh Nikoni kirikureformide tagajärjel Venemaal lindpriiks kuulutati ning XVII sajandi teisel poolel tagakiusamise eest Venemaa äärealadele põgenesid. Nii asusid nad ka Peipsi rannikule Mustvee ja Kallaste kanti. Praegu elab Eestis umbes 10 000 vanausuliste järeltulijat, kes on säilitanud oma keele, kultuuri- ja religioonitraditsioonid ning omandanud ka ühiskonnas toimetulekuks piisava eesti keele oskuse. Neid võib julgelt pidada ajalooliseks vene rahvusvähemuseks Eestis.

Teiseks tuleks nimetada Nõukogude okupatsiooni käigus Eestisse asunud venelasi ja nende järeltulijaid, kes moodustavad siinsetest vene keelt kõnelevatest inimestest suurema osa – umbes 350 000 inimest. Selle rühma esindajad on end ise rahvusvähemuseks nimetanud, kuigi klassikalise rahvusvähemuse määratluse kohaselt puuduvad neil mitmed olulised rahvusvähemuse tunnused. Märkimisväärne osa selle rühma venelastest on kas Venemaa või mõne teise riigi kodanikud või on nende kodakondsus määratlemata. Samuti ei saa nende puhul rääkida kauaaegsetest, kindlatest ja kestvatest sidemetest Eestiga.

Kolmandaks tuleks mainida samal ajal Eestisse saabunud teistest rahvustest inimesi, kes olid oma emakeele vene keele vastu vahetanud juba enne Eestisse asumist, kuid kes pärast Eesti iseseisvuse taastamist on asunud aktiivselt oma keelt ja kultuuri arendama.

Peale selle on end venekeelse elanikkonna hulka arvanud ka peaaegu 18 000 eestlast, kes märkisid viimasel rahvaloendusel oma emakeeleks vene keele.

Soome rootsikeelse vähemuse – soomerootslaste – kujunemine algas juba XII–XIII sajandil, kui Soome rannikul ja Turu saarestikus hakkasid tekkima esimesed rootslaste asundused.¹ Ahvenamaal algas see protsess arvatavasti varemgi. Kuna Soome territoorium oli pikki sajandeid Rootsi võimu all, kujunes rootslastest poliitiline, majandus- ja kultuurieliit ning paljud soomlasedki vahetasid kõrgema ühiskondliku positsiooni saavutamise eesmärgil oma emakeele rootsi keele vastu. Rootsi keele omandasid ka paljud välismaalt Soome siirdunud aadlikud, kaupmehed ja teised ühiskonna kõrgema klassi esindajad.

Kui eesti keele ja kultuuri arengus on mänginud tähtsat osa baltisaksa kultuuritegelased, siis Soome puhul on oluline märkida, et mitmed soome kultuuri suurkujud (J. L. Runeberg, Z. Topelius) kirjutasid oma teosed rootsi keeles, mitmed soome keele ja kultuuri arendajad olid rootsi päritolu (nt Mikael Agricola, kes pani aluse soome kirjakeelele, kirjutas 1545. a esimese soomekeelse aabitsa ning tõlkis 1548. a soome keelde uue testamendi; samuti edaspidi mainitav Snellman ja mitmed teised).

¹ Peamise allikana olen siin kasutanud Soome keeleteaduse töörühma poolt aastal 2000 tehtud uurimust „Kansalliskielten historiallinen, kulttuurinen ja sosiologinen tausta“, mis on avaldatud Soome justiitsministeeriumi veebilehel <http://www.om.fi/uploads/zye6d9qeom5.pdf>.

Just ligi tuhandeaastase ajaloo ning Rootsi ajal välja kujunenud poliitilise, majandusliku ja kultuurilise asendi tõttu on rootsi keelel Soomes erakordselt tugev õiguslik positsioon, mis ilmneb kujukalt ka järgnevas keeelseadust käsitlevas osas.

Soome keel riigikeeleks

Rootsi ajal oli ametlik asjaajamisekeel Soomes rootsi keel, XIII ja XIV sajandil ladina keel, Kalmari uniooni perioodil (1397–1521) ka taani keel. Soome keelel ei olnud ametlikku staatust, kuid reformatsioonieelne Rootsi katoliku kirik oli seisukohal, et pühapäeviti tuleb meieisapalve, Ave Maria ja usutunnistus lugeda kirikus ette soome keeles. XIV sajandi lõpust aga olid soomlaste koguduste preestrid soome rahvusest.

XVII sajandi esimesel poolel tõlgiti soome keelde mõned mäetööstust ja kaevandusi käsitlevad dokumendid, esimene soome keeles ilmunud seadusetekst on pärit 1759. aastast.

Olulise tõuke soome keele seisundi tugevnemisele andis aga eespool mainitud autonoomse suurvürstiriigi staatus. Siis liideti Vana Soome (pärast Põhjasõda Rootsilt Venemaale üle läinud Viiburi piirkond) Uue Soomega (seni Rootsile kuulunud piirkonnad). Sellega seoses suurenes soome keele kõnelejate hulk riigis 87%-ni². XIX sajandi alguses oli see Rootsi riigi koosseisus olnud vaid 22%.

Sellest ajast peale on soomerootslaste absoluutarv püsinud suhteliselt stabiilsena, tõi tõi XX sajandi esimesel poolel, kuid suhtarvult on nende osakaal pidevalt vähenenud (1880 – 294 000, 14,3%; 1900 – 322 000, 12,9%; 1920 – 341 000, 11,0%; 1940 – 354 000, 9,6%; 1960 – 330 500, 7,4%; 1980 – 296 700, 6,3%; 1999 – 292 700, 5,7%, 2006 – 289 609, 5,5%).

Autonoomia perioodil säilis rootsi keele staatus ametliku ja asjaajamisekeelena, samuti säilis Rootsi võimu aegne haldusjaotus ja õigussüsteem. Keisri poole tuli pöörduda siiski kas vene või prantsuse keeles. Kuigi alates 1818. aastast nõuti ametnikelt tõendit vene keele oskuse kohta, ei saanud vene keel oma seisundilt kunagi võrdseks rootsi keelega. Hiljem nõrgenesid ametnikele esitatavad vene keele nõuded ja asendusid soome keele oskuse nõudega: alates 1856. aastast kehtis nõue, et soomekeelsetes piirkondades tegutsevad ametnikud peavad oskama soome keelt. Soomekeelsete koguduste õpetajatelt hakati aga juba alates 1824. aastast nõudma soome keele kirjaliku eksami sooritamist. Hariduses jäi XIX sajandi lõpuni valitsevaks rootsi keel.

Autonoomiaaega Venemaa koosseisus, kui Soomel oli suhteliselt iseseisev valitsus, peavad soomlased suureks iseseisvuse õppetunniks. Soome pealinn toodi rootsikeelsest Tu-

² Statistilised andmed on pärit Soome statistikakeskuse veebilehelt www.stat.fi, samuti soomerootslasi käsitlevast Soome sotsiaal- ja tervishoiu-ministeeriumi ülevaatest „Suomenruotsalaiset“, <http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/omakielii/suomenr.htm>.

rust üle Helsingisse, uut hoogu sai ka rahvuslik liikumine ning vastandumine nii rootslastele kui ka venelastele, mida iseloomustab toonasele tuntud poliitikule, kirjamehele ja ajaloolasele Adolf Ivar Arwidssonile omistatud lause „Rootslased me ei ole, venelasteks me saada ei taha, olgem siis soomlased“.

1810. aastal pandi valitsuse juurde ametisse tõlk, kelle ülesandeks sai õigusaktide tõlkimine soome keelde. 1860. aastal asutati Soome õigusaktide kogu (*Suomen asetuskokoelma*, 1981. aastast *Suomen säädöskokoelma*), mis on sellest ajast alates ilmunud paralleelselt nii soome kui ka rootsi keeles (ajavahemikul 1903–1905 lisandus vene keel).

Oluliseks teetähiseks sai Elias Lönnroti koostatud eepose „Kalevala“ ilmumine 1835. aastal, mis tõstis märgatavalt soome keele tähtsust ühiskonnas. Soomekeelne eepos andis tunnistust sellest, et soome keel pole ainult talupoegade keel, vaid selles on võimalik luua ka kõrgstiili nõudvaid teoseid. Märkimist väärib ka rootsi juurtega pedagoogi, poliitiku ja ühiskonnategelase Johan Vilhelm Snellmani äratusprogramm soome rahvale. Programmi eesmärgid olid järgmised: soome keel peab saama koduseks keeleks, koolide ja ametiasutuste ametlikuks keeleks ja riigikeeleks. Kavandatu õnnestus: kui Aleksander II külastas 1863. aastal Soomet, kirjutas ta alla Snellmani koostatud määrusele, mille kohaselt rootsi keel säilitas küll oma positsiooni, kuid soome keel pidi järgmise 20 aasta jooksul tõusma rootsi keelega võrdsele tasemele. Vaatamata rootsikeelse ametnikeeliidi vastuseisule hakati soome keelt ametlikus asjaajamises üha enam kasutama.

Lõplikult sai soome keel rootsi keelega võrdse staatuse siiski alles 1902. aastal kehtestatud määrusega soome ja rootsi keele kasutamise kohta Soome kohtutes ja teistes ametiasutustes. Alates 1903. aastast pidid Soome ametiasutused ja ka senat kasutama asjaajamises vene keelt, kuid ametnike viletsa või olematu vene keele oskuse tõttu kujunesid senati istungid tihti peale halenaljakateks keeleharjutusteks. Seetõttu kasutati ikka rootsi ja järjest enam soome keelt ning venekeelsed protokollid lisati rootsi- ja soomekeelsetele alles tagantjärele.

Ametlikult kolmkeelne oli Soome kuni 1917. aastani.

1922. aasta keeleseadus³

Pärast Soome iseseisvumist jätkusid vaidlused keelte staatuse üle. 1919. aasta 17. juulil jõustus iseseisva Soome esimene põhiseadus (*Suomen Hallitusmuoto*), mis muu hulgas sisaldas ka üldisi keelekasutuspõhimõtteid. Kodanikele anti õigus kasutada kohtus ja ametiasutustes oma asju ajades soome või rootsi keelt, seadused ja määrused tuli koostada soome ja rootsi keeles. Haldusjaotuse kohaselt jagunes Soome läänideks, kihelkondadeks ja valdadeks, haldusjaotuse uute piiride määramisel tuli arvestada sellega, et kus vähegi

³ Soome õigusaktide allikana olen kasutanud Soome õigusaktide veebikeskkonda Valtion Säädstietopankki FINLEX, www.finlex.fi.

võimalik, kujuneks omavalitsus ükskeelseks (soome- või rootsikeelseks) või et teiskeelse vähemuse osakaal oleks võimalikult väike. Sõjaväe käskluskeeleks oli soome keel, võimaluse korral tuli sõjaväekohustuslane paigutada sama (soome või rootsi) emakeelega väeossa.

1922. aasta keeleseaduses (see kehtis muudatustega 2003. aastani) sätestati, et kui omavalitsuslikku piirkonda kuuluvad vaid ükskeelsed vallad, on piirkond ükskeelne, kui aga sellesse kuulub nii soome- kui ka rootsikeelseid valdu või mõni valdadest on kakskeelne, on kogu omavalitsuspiirkond kakskeelne. See kord tõi aga kaasa palju vaidlusi ning 1935. aastal täpsustati isikute keelelisi õigusi selliselt, et isiku koduvalla keelt arvestati asjaajamises ka nende ametiasutuste puhul, mille tegevuspiirkond oli laiem kui konkreetse valla oma. Nüüdsest käsitati piirkonda, kuhu kuulus erikeelseid või kakskeelseid valdu, konkreetse valla seisukohalt selle valla keelsena. Üksikisiku vaatepunktist olukord küll paranes, kuid näiteks läänivalitsusel tuli isikule vastates kõigepealt välja selgitada, mis keelt tema kodukohas räägitakse, samuti tuli täpsustada, kas tegemist on isikliku probleemi lahendamise või küsimusega, milles ta on asjaosaline ning tal on õigus omakeelsele asjaajamisele sõltumata piirkondlikust asjaajamiskeelest. Kolmandaks tuli arvesse võtta võimalust, et asjaajamine võib puudutada ka teisi valdu.

1962. aastal toodi keeleseadusesse põhimõtte, et vald on ükskeelne, kui seal on teiskeelseid alla 10%, või kakskeelne, kui teiskeelseid on 10% või neid on üle 5000. Kakskeelne vald aga muutub ükskeelseks, kui teiskeelsete suhtarv langeb alla 8% (varasema 12% asemel).

Järgmine oluline keeleseaduse muudatus tehti 1975. aastal. Seaduse reguleerimisala laienes ka omavalitsusliitudele. Ametiasutuste sisemine asjaajamiskeel reguleeriti nii, et kui piirkond on kakskeelne või kui sellesse kuulub kakskeelseid või teiskeelseid valdu, kasutatakse ametiasutuste sisemise asjaajamise keelena elanikkonna enamiku keelt. Ükskeelseks loetakse vald, kui vähemuskeelsete osakaal on alla 8% (varasema 10% asemel) või kui vähemuse esindajaid on alla 3000. Kakskeelsest vallast saab ükskeelne aga alles siis, kui vähemuse osakaal langeb alla 6% (varasema 8% asemel).

1991. aastal tehti keeleseadusesse veel üks oluline täiendus: sätestati, et saami keele kasutamise õigus reguleeritakse eraldi seadusega.

2003. aasta keeleseadus

Enne uue keeleseaduse juurde asumist vaadeldgem põgusalt ka Soome uut põhiseadust,⁴ mis jõustus 1. märtsil 2000.

Paragrahv 17 „Õigus oma keelele ja kultuurile“ sätestab, et Soome riigikeeled on soome keel ja rootsi keel. Igatühe õigus kasutada kohtus ja muudes ametiasutustes oma (soome

⁴ Perustuslaki, 11.06.1999/731.

või rootsi) keelt ning saada dokumente selles keeles tagatakse seadusega. Avalik võim peab riigi soome- ja rootsikeelse elanikkonna haridus- ja ühiskondlike vajaduste eest hoolitsema ühesuguste põhimõtete alusel.

Saamidel kui põliselanikel ning mustlastel ja teistel rahvusrühmadel on õigus säilitada ja arendada oma keelt ja kultuuri. Saamide õigus kasutada saami keelt tagatakse seadusega. Viipekeelt kasutavate ning puude tõttu tõlketeenust vajavate isikute õigused tagatakse seadusega.

Parlamendi keelekasutust reguleeriva § 51 kohaselt kasutatakse Eduskunnas soome või rootsi keelt. Valitsus ja muud ametiasutused esitavad dokumendid parlamendile soome ja rootsi keeles. Parlamendi dokumendid koostatakse samuti soome ja rootsi keeles. Paragrahvi 79 kohaselt koostatakse ja avaldatakse ka seadused soome ja rootsi keeles.

Haldusjaotust puudutava § 122 kohaselt tuleb sobiva halduskorraldusega tagada, et avalikke teenuseid pakutaks soome- ja rootsikeelsele elanikkonnale samade põhimõtete alusel.

6. juunil 2003 võeti pärast pikemat ettevalmistusaega vastu Soome uus keeleseadus,⁵ mis jõustus 2004. aasta 1. jaanuaril. Toon järgnevalt esile keeleseaduse olulisemad sätted, lühiduse mõttes jätan ära eri valdkondade õigusaktides esinevad kordused.

Keeleseaduse 1. peatükis sätestatakse keelekasutuse üldised alused. Seaduse § 1 kordab põhiseaduse § 17, kuulutades soome ja rootsi keele riigikeelteks. Paragrahv 2 sõnastab seaduse eesmärgi: tagada põhiseadusega sätestatud igaühe õigus kasutada oma (soome või rootsi) keelt kohtus ja muudes ametiasutustes. Huvitava lisamärkusena sätestatakse selles paragrahvis, et ametiasutus võib pakkuda paremat keelelist teenindamist, kui keeleseadus eeldab.

Seaduse reguleerimisala (§ 3) kohaselt rakendatakse seadust kohtutes ja muudes riigi ametiasutustes, kohaliku omavalitsuse asutustes, avalik-õiguslikes institutsioonides, samuti parlamendi ametiasutustes ja presidendi kantseleis. Parlamendi keelekasutust reguleeritakse peale põhiseaduse ka parlamendi töökorras. Keeleseadust ei rakendata ülikoolides, evangeelses-luterlikus kirikus ega õigeusu kirikus, sest nende institutsioonide keelekasutust reguleeritakse eriseadustega.

Paragrahvi 5 kohaselt on riigi keelelise jaotuse aluseks vald, mis võib olla kas ükskeelne või kakskeelne. Valitsuse määrusega määratakse ametliku statistika alusel iga kümne aas-

⁵ Kielilaki, 06.06.2003/423.

ta järel, mis vallad on kakskeelsed ja mis keel on seal enamuse keel, samuti ükskeelsed (soome- või rootsikeelsed) vallad⁶.

Vald on kakskeelne, kui vallas on nii soome- kui ka rootsikeelseid elanikke ning vähemuse osakaal on vähemalt 8% või vähemalt 3000 inimest. Kakskeelne vald muudetakse ükskeelseks, kui vähemus on alla 3000 isiku ja selle osakaal on langenud alla 6%. Vallavolikogu ettepanekul võib valitsus määrata valla järgmiseks kümneks aastaks kakskeelseks, kuigi muidu võiks vald olla ükskeelne.⁷

Kui muudetakse valdade piire, tuleb samal ajal arvestada ka muudatuste mõju valdade keelelisele olukorrale.

Paragrahvi 6 kohaselt on ametiasutused kas üks- või kakskeelsed. Ükskeelsete ametiasutuste tegevuspiirkonnas on vaid ükskeelsed vallad, kakskeelsete tegevuspiirkonnas on kas erikeelseid valdu või vähemalt üks kakskeelne vald.

Paragrahvi 7 kohaselt reguleeritakse keelte kasutamist Ahvenamaal Ahvenamaa omavalitsuseadusega. Paragrahv 8 sätestab, et saami keele kasutamine ametiasutustes ning avalike teenuste pakkumisel reguleeritakse eraldi seadusega. Paragrahvi 9 kohaselt reguleeritakse teiste keelte (peale soome, rootsi ja saami keele) kasutamine kohtu- ja haldusmenetlust, haridust, tervishoiu- ja sotsiaalala ning muid haldusvaldkondi reguleerivate seadustega.

Keeleseaduse teises peatükis sätestatakse isikute õigus kasutada ametiasutustes soome ja rootsi keelt. Paragrahvi 10 kohaselt on kõikidel eraisikutel õigus kasutada riigi ametiasutuses või kakskeelse valla ametiasutuses soome või rootsi keelt. Ükskeelse valla ametiasutuses kasutatakse selle valla keelt, kui seadusega või isiku palvel pole teisiti otsustatud. Siiski on igaühel õigus kasutada oma keelt juhul, kui menetluse on algatanud ametiasutus, asi puudutab isiklikult teda või tema hooldatavat või see puudutab talle ametiasutuse poolt pandud kohustusi.

Juriidilised isikud järgivad § 11 kohaselt võimaluse korral eraisikute kohta käivaid reegleid, põhimääruse järgi kakskeelne juriidiline isik peab aga kohtus või muus ametiasutuses andma vastuseid keeles, milles asi on algatatud.

Kolmandas peatükis käsitletakse asjaajamisekeelt ametiasutustes. Paragrahvi 12 kohaselt menetletakse haldusasju kakskeelses ametiasutuses menetlusosalise keeles. Kui menet-

⁶ Valitsuse määruse „Valtioneuvoston asetus virka- ja itsehallintoalueiden kielellisesta jaotuksesta vuosina 2003–2012“, 19.12.2002/1174 kohaselt on Soomes 21 soomekeelse enamusega kakskeelset omavalitsust, 23 rootsikeelse enamusega kakskeelset omavalitsust, kolm rootsikeelset omavalitsust ja 381 soomekeelset omavalitsust. Kõik 16 Ahvenamaa omavalitsust on rootsikeelsed.

⁷ Vabatahtlikult, st omavalitsuse taotluse alusel tehtud valitsuse otsusega on ainsa Soome omavalitsusena kakskeelne Lohja, kus rootsikeelseid elanikke on vaid veidi üle 4%.

lusosalised on erikeelsed või kui menetluse alguses ei ole ametiasutusele kõik asjaosalised teada, teeb ametiasutus otsuse keelte kasutamise kohta menetlusaluste õigusi ja kasu silmas pidades. Kui keelevelikut nii otsustada ei saa, kasutatakse ametiasutuse tegevuspiirkonna elanikkonna enamiku keelt.

Ükskeelses ametiasutuses kasutatakse oma asjaajamiskeelt, kui ametiasutus ei otsusta asjaosaliste õigusi ja kasu silmas pidades kasutada teist keelt.

Kriminaalmenetluses (§ 14) kasutatakse kakskeelses kohtuorganis kostja keelt. Kui kostjad on erikeelsed või kui tegemist ei ole ei soome ega rootsi keelega, tehakse keelevelik asjaosaliste õigusi ja kasu silmas pidades. Kui keelevelikut nii otsustada ei saa, kasutatakse kohtuorgani tegevuspiirkonna elanikkonna enamiku keelt.

Paragrahv 18 sätestab, et kui kellelgi on seaduse kohaselt õigus kasutada oma keelt, kuid ametiasutuse keel või menetluskeel on sellest erinev, peab ametiasutus tagama tasuta tõlke, kui isik ise ei ole tõlke eest hoolitsenud. Tsiviilasjade puhul tuleb isikutel üldjuhul ise tõlke eest maksta.

Neljandas peatükis käsitletakse ametlike dokumentide keelt. Paragrahvi 19 kohaselt koostatakse kohtuotsused ja muud ametlikud dokumendid asja menetluskeeles. Menetlusega kaasnevad dokumendid võidakse ametiasutuse otsusel koostada osaliselt soome ja osaliselt rootsi keeles, kuid otsus tuleb koostada ükskeelsena. Menetlusosalistele või neile, keda seaduse kohaselt tuleb asjast teavitada, saadab kakskeelne ametiasutus teated, kutsed ja kirjad dokumendi vastuvõtja keeles (juhul, kui see on teada või seda on võimalik lihtsalt välja selgitada), muul juhul kas soome või rootsi keeles.

Paragrahvi 20 kohaselt tuleb sel juhul, kui dokument on koostatud menetlusosalise keelest erinevas keeles, menetlusosalise palvel talle anda ametlik tõlge selle osa kohta, mis puudutab tema õigusi, kasu või kohustusi. Ükskeelne vallavalitsus peab menetlusosalise palvel andma dokumendi ametliku tõlke juhul, kui asja on algatanud ametiasutus ning see puudutab otseselt menetlusosalise või tema hooldatava põhiõigusi või ametiasutuse poolt talle pandud kohustusi.

Kui Soome ametiasutus saadab dokumendi välismaale või välismaalasele, võib selle § 22 kohaselt koostada ka mõnes muus keeles peale soome või rootsi keele. Kui dokument puudutab kellegi teise õigusi või kohustusi, kellel oleks keeleseaduse kohaselt õigus saada see soome või rootsi keeles, tuleb tema palvel anda talle tasuta ametlik tõlge.

Viies peatükk räägib keeleliste õiguste tagamisest. Paragrahvi 23 kohaselt tuleb ametiasutustel kindlustada, et isikute keelelised õigused oleksid reaalselt tagatud. Kakskeelsed ametiasutused peavad inimesi teenindama nii soome kui ka rootsi keeles. Ametiasutus peab nii isikuid teenindades kui ka oma muus tegevuses näitama üldsusele mõlema keele kasutamist. Kakskeelsed ametiasutused peavad era- ja juriidiliste isikutega suheldes ka-

sutama nende keelt (kas soome või rootsi keelt), kui see on teada või kui seda on lihtne välja selgitada.

Riigi äriühingud (§ 24) ning sellised avalikke teenuseid pakkuvad ettevõtjad, milles riigil või vähemalt ühel kakskeelsel vallas või erikeelsetel valdadel on otsustusõigus, peavad pakkuma teavet ja teenuseid soome ja rootsi keeles sellisel moel ja ulatuses, mida ettevõtja kui terviku seisukohalt ei saa pidada põhjendamatuks. Kui riigi äriühing täidab riigi ametiasutuse ülesandeid, kohaldatakse selle suhtes ametiasutuste kohta kehtivaid reegleid. Ka eraisik peab avalikke teenuseid pakkudes järgima ametiasutustele kehtestatud reegleid (§ 25).

Kuendas peatükis käsitletakse ametiasutuste töökeelega seonduvat. Paragrahvi 26 kohaselt on riigi ametiasutuse keeleks selle tegevuspiirkonna enamiku keel, juhul kui teise keele, mõlema keele või teatud põhjustel võõrkeele kasutamine ei ole otstarbekam. Riigiasutuste kirjavahetuses (§ 27) kasutatakse soome keelt, kui kirja saatev või vastuvõttev asutus ei ole üksikeelne rootsikeelne asutus või kui mõnel muul põhjusel oleks rootsi keele kasutamine otstarbekam. Valdadele saadetakse kirjad selle valla keeles või valla elanike enamiku keeles. Õppeasutustele saadetakse kirjad nende kasutatavas keeles.

Paragrahvi 28 kohaselt on valitsuse ja selle tööorgani liikmel, samuti kakskeelse valla tööorgani liikmel õigus kasutada soome või rootsi keelt nii koosolekutel kui ka protokollides ja arvamustes. Kui mõni tööorgani liige ei saa suulisest ettekandest aru, tuleb talle tema palvel selle sisu lühidalt edasi anda.

Kakskeelse vallavolikogu kutsed ja protokollid koostatakse soome ja rootsi keeles, muude tööorganite kutsete ja protokollide keele üle otsustab vald.

Seitsmendas peatükis reguleeritakse seaduste ja muu avaliku teabe keelt. Seadused antakse ja avaldatakse soome ja rootsi keeles. Ka määrused ja muud õigusaktid antakse mõlemas riigikeeles (§ 30). Paragrahvi 31 kohaselt avaldatakse ministeeriumide, riiklike komiteede, toimkondade ja töörühmade koostatud eelnõud ja nendega seotud arvamused soome keeles. Avaldamisele kuulub ka rootsikeelne kokkuvõtte arvamusest ning eelnõu rootsikeelne tekst. Ainult Ahvenamaad puudutavad eelnõud ning nende juurde kuuluvad arvamused avaldatakse tervikuna rootsi keeles. Peamiselt rootsikeelset elanikkonda puudutavad eelnõud võib avaldada rootsi keeles, lisades neile soomekeelse kokkuvõtte ja eelnõu tõlke soome keelde.

Riigi ja kohaliku omavalitsuse poolt avalikkusele mõeldud teabe edastamisel (§ 32) tuleb kakskeelses vallas kasutada soome ja rootsi keelt. Asjaomane ministeerium peab tagama, et üksikisiku elu, tervist ja turvalisust ning omandit ja keskkonda käsitlev oluline teave antakse kogu riigis mõlemas riigikeeles. Kakskeelse ametiasutuse teated, kuulutused ja muu avalik teave peab olema soome ja rootsi keeles.

Paragrahvi 33 kohaselt peavad ametivõimude poolt kakskeelses vallas välja pandud siltide, liiklusmärkide ja muude avalikkusele mõeldud viitade tekstid olema soome ja rootsi keeles, kui rahvusvahelise tava kohaselt ei kasutata ainult võõrkeelt. Liiklusmärkidega seonduv on täpsemalt reguleeritud liiklust käsitlevates õigusaktides. Ühissõidukitesse paigutatud, sõitjatele mõeldud teabe edastamiseks kasutatavate keelte valik võidakse sätestada valitsuse määrusega. Samuti reguleeritakse valitsuse määrusega kohanimede kasutamine ametlikel siltidel, enne määruse andmist tuleb saada arvamusi Kodumaa Keelte Uurimiskeskuselt (*Kotimaisten kielten tutkimuskeskus*).

Paragrahvi 34 kohaselt peab ükskeelses vallas müüdavatel tarbekaupadel, millele tuleb seaduse kohaselt märkida toote nimi, tooteinfo, kasutusjuhend või hoiatus, olema teave vähemalt selle valla keeles, kakskeelses vallas vähemalt soome ja rootsi keeles. Teavet soome ja rootsi keeles tuleb anda võrdselt. Tarbekaupadele lisatav teave tuleb viia seadusega kooskõlla viie aasta jooksul pärast seaduse jõustumist (§ 43).

Seaduse kaheksas peatükk keskendub õiguste edendamisele ning järelevalvele. Paragrahv 35 ütleb, et avalik võim peab põhiseaduse kohaselt hoolitsema riigi soome- ja rootsikeelse elanikkonna haridus- ja ühiskondlike vajaduste eest ühesuguste põhimõtete alusel. Halduskorralduses seatakse eesmärgiks selline haldusjaotus, millega tagatakse soome- ja rootsikeelsele elanikkonnale omakeelsed avalikud teenused ühesuguste põhimõtete alusel.

Oma tegevuses peavad ametivõimud hoolt kandma riigi keelelise kultuuripärandi eest ning edendama mõlema riigikeele kasutamist. Kui olukord seda nõuab, tuleb avalikul võimul võtta erimeetmeid riigikeeltega seotud haridus- ja ühiskondlike vajaduste tagamiseks.

Paragrahvi 36 kohaselt vastutab keeleseaduse täitmise eest iga ametiasutus oma vastutusallas, justiitsministeerium aga jälgib seaduse täitmist ja rakendamist ning annab soovitusi riigikeeli puudutavate õigusaktide kohta. Vajaduse korral teeb ministeerium ettepanekuid ja võtab meetmeid ebakohtade kõrvaldamiseks.

Üheksanda peatüki erisätetes käsitletakse keelte kasutamist Soome välissaatkondades, kaitsejõududes ja vanglates. Paragrahvi 38 kohaselt rakendatakse välissaatkondades soome enamuskeelega kakskeelsete ametiasutuste kohta kehtivaid põhimõtteid. Aukonsulaatide kohta see nõue ei kehti. Kaitsejõudude väeosade keel on soome keel. Vähemalt üks väeosa peab olema siiski ka rootsikeelne. Muud rootsikeelseid ja kakskeelseid väeosi võib asutada vastavalt vajadusele. Sõjaväekohustuslase õigus teenida emakeelses (soome või rootsi) väeosas sätestatakse sõjaväekohustuslase seaduses. Kaitsejõudude käskluskeel on soome keel.

Paragrahvi 40 kohaselt on vangistusasutused ja nende osakonnad ükskeelsed ehk soomekeelsed. Justiitsministeeriumi määrusega võidakse karistusasutustesse luua rootsikeelseid või kakskeelseid osakondi.

Süüvimata põhjalikumalt õigusaktide poliitilisse, majanduslikku ja kultuurilisse tausta, toon lühidalt esile ka keelekasutuspõhimõtted saami keeleseaduses ning Ahvenamaa omavalitsusseaduses.

1991. aastal võeti Eduskunnas vastu seadus saami keele kasutamise kohta ametiasutustes, **2004. aasta jaanuaris aga jõustus uus saami keeleseadus**⁸ Viimase kohaselt on saamidel õigus oma asja või endaga seotud asjaajamise puhul kasutada seadusega määratud ametkondades saami keelt (§ 4). Põhiliselt puudutab seadus Enontekiö, Inari, Sodankylä ja Utsjoe valda, Lapi läänivalitsust, kuid ka õiguskantslerit, parlamendi õigusvolinikku, pensioniametit ja muid saamide probleemidega tegelevaid asutusi ja ametnikke (§ 2). Ametkonnad ei tohi piirata saami keeleseadusega sätestatud õiguste tagamist ega keelduda sellest põhjendusega, et kõnealused isikud oskavad ka teisi keeli, s.o soome või rootsi keelt. Saamikeelsete osakaal Soomes oli 2006. aasta lõpu seisuga 0,03% (1772 inimest).

Ahvenamaa omavalitsusseaduse⁹ kohaselt on Ahvenamaa maakond rootsikeelne, riigi ja maakonna ametiasutuste asjaajamiskeel on rootsi keel (§ 36). Soome kodanikul on aga § 37 kohaselt õigus kasutada maakonna kohtuorganites ja muudes riigi ametiasutustes soome keelt. Kirjavahetus (§ 38) maakonna ametiasutuste ja maakonnas tegutsevate riigiasutuste vahel on rootsikeelne, rootsi keeles suheldakse ka valitsuse ja teiste riigiasutustega, kelle haldusalasse maakond või selle osa kuulub. Mõningaid dokumente võib maakonnale esitada siiski ka soome keeles, kui just seadus ei nõua nende tõlkimist rootsi keelde. Õppekeel (§ 40) on avalikes haridusasutustes rootsi keel, maakonnas hariduse omandanud õpilane võib astuda riigi ülalpidamisel olevasse või riigilt toetust saavasse rootsikeelsesesse või kakskeelsesesse õppeasutusse vaatamata sellele, et tal puudub sisseastumisel nõutav soome keele oskus (§ 41). Ahvenamaa umbes 27 000 elanikust on 5% soomekeelsed.

Kuna Eestis on tõsine probleem venekeelse elanikkonna eesti keele oskus ja keeleseaduse alusel kehtestatud riigikeele oskuse nõuete rakendamine, väärrib tähelepanu ka riigikeelte oskuse nõuetega seonduv Soomes. Seda valdkonda reguleeritakse peale keeleseaduse veel mitme alama astme õigusaktiga ning selles artiklis ei ole neid kõiki võimalik tutvustada. Seepärast toon siinkohal esile vaid peamised põhimõtted. Seaduses ametiasutuste töötajatelt nõutava keeleoskuse kohta¹⁰ sätestatakse valitsusasutuste, kohaliku omavalitsuse asutuste, avalik-õiguslike institutsioonide ning parlamendi asutuste ja presidendi kantselei töötajate keeleoskuse nõuded. Keeleoskuse nõuete rakendamine ning sellekohane koolitus on iga ametiasutuse kohustus, keeleoskuse nõuded tuleb töötajaile kehtestada alati, kui töötajate tööülesanded puudutavad isikute õiguste ja kohustustega seotud avaliku võimu kasutamist.

⁸ Saamen kielilaki, 15.12.2003/1086.

⁹ Ahvenanmaan itsehallintolaki, 16.08.1991/1144.

¹⁰ Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta, 06.06.2003/424.

Soome ja rootsi keele oskust kontrollitakse keeleeksamil, eksamikorraldus on reguleeritud valitsuse määrusega.¹¹ Eksamil kontrollitakse suulist keeleoskust, kirjalikku keeleoskust ja arusaamist ning hinnatakse hindega suurepärase (sm *erinomainen*), hea (sm *hyvä*) või rahuldava (sm *tydyttävä*).

Töötajad, kes töötavad kõrgharidust eeldavatel ametikohtadel, peavad kakskeelsetes ametiasutustes oskama elanikkonna enamuse keelt kõrgtasemel (sm *erinomainen*, ee *suurepärase*) nii kõnes kui ka kirjas, teise keele puhul piisab rahuldavast (suulisest ja kirjalikust) keeleoskusest. Ükskeelsete ametiasutuste töötajad peavad oskama ametiasutuse keelt kõrgtasemel, teisest keelest peavad nad aga rahuldaval tasemel aru saama.

Teistele ametnikele kehtestab keeleoskuse nõuded valitsus või valitsuse volitusel asjaomane ministeerium. Nii on valitsus kehtestanud justiitsministeeriumi haldusala töötajatele keeleoskuse nõuded.¹² Nende järgi peab kohtu, prokuratuuri, kohtutäituri büroo ning õigusabibüroo sekretär, registraator, kantsleiametnik, inspektor, kohtutäituri abi, kohtukäskjalg ja valvetöötaja oskama ükskeelsetes asutustes ametiasutuse asjaajamiskeelt heal tasemel suuliselt ja kirjalikult, kakskeelsetes ametiasutustes aga kas soome või rootsi keelt heal tasemel suuliselt ja kirjalikult.

Mida annaks Soome seaduse põhimõtete rakendamine Eestile?

Soome põhiseadus ja keeleseadus vastavad vaieldamatult demokraatliku riigi põhimõtetele. Püüid tagada kahe riigikeele ja nende keelte kõnelejate võrdne kohtlemine kõikides eluvaldkondades vääril suurt tunnustust. Kuid mingil juhul ei saa öelda, et Soome keeleseadus oleks demokraatlikum kui Eesti oma.

Kui Eestis kehtiks Soome keeleseadus ja meil oleks samade põhimõtete alusel kaks riigikeelt, kujuneks keeleline jaotus (võttes aluseks Soome põhimõtte, et omavalitsus on kakskeelne, kui teiskeelseid on vähemalt 8% või üle 3000) Eesti linnades järgmiseks.¹³

Ükskeelsed eestikeelsed linnad oleksid Suure-Jaani (0,07%), Tõrva (0,4%), Otepää (0,7%), Antsla (0,9%), Kilingi-Nõmme (0,9%), Põltsamaa (0,9%), Kärdla (1,4%), Kuressaare (1,7%), Põlva (2,3%), Võhma (3,8%), Elva (4,0%), Türi (4,2%), Rapla (5,0%), Viljandi (5,8%), Saue (6,4%), Mõisaküla (7,0%) ja Paide (7,0%).

Kakskeelsed eestikeelse enamusega linnad oleksid Võru (8,4%), Jõgeva (8,7%), Rakvere (12%), Räpina (14%), Keila (14%), Tamsalu (15%), Tartu (18%), Sindi (18%), Pärnu

¹¹ Valtioneuvoston asetus suomen ja ruotsin kielen taidon osoittamisesta valtionhallinnossa, 12.06.2003/481.

¹² Valtioneuvoston asetus oikeusministeriön hallinnonalan eräiltä virkamiehiltä vaadittavasta kielitaidosta, 18.12.2003/1126.

¹³ Aluseks Eesti Vabariigi Statistikaameti andmed 2000. aasta rahvaloendusest (täpsustatud 01.03.2002) – „Rahvastik elukoha ja emakeele järgi“. Sulgudes on esitatud vene keelt emakeelena kõnelevate elanike osakaal.

(18%), Haapsalu (18%), Valga (33%), Kunda (39%), Tapa (42%), Tallinn (43%), Kehra (44%), Püssi (49%).

Kakskeelsed venekeelse enamusega linnad oleksid Mustvee (59%), Kiviõli (60%), Jõhvi (63%), Paldiski (64%), Loxsa (64%), Maardu (74%), Kallaste (79%), Narva-Jõesuu (79%) ja Kohtla-Järve (80%).

Ükskeelsed venekeelsed linnad oleksid Narva (92%) ja Sillamäe (93%). Narvas on vene keelt kõnelevate elanike osakaal küll 92%, kuid kuna ühegi teise enam levinud emakeele (eesti, ukraina, valgevene, soome) osakaal ei ületa 8% ega 3000 kõneleja piiri (eesti keele kõnelejaid on Narvas 2000 ringis), ei saaks Narvat Soome reeglite kohaselt kakskeelseks linnaks kuulutada.

Kui Tallinna linnaosad oleksid igaüks eraldi iseseisvad kohalikud omavalitsused, oleksid needki kõik kakskeelsed. Venekeelse elanikkonna osakaal neis on järgmine: Pirital 9,0%, Nõmmel 16%, Kesklinnas 28%, Kristiines 30%, Mustamäel 37%, Haaberstis 45%, Põhja-Tallinnas 53%, Lasnamäel 62%. Seega oleksid nii Lasnamäe kui ka Põhja-Tallinn vene enamuskeelega kakskeelsed omavalitsused. Ülejäänud kuues on enamuses eesti keele kõnelejad.

Kui võtta keelilise jaotuse aluseks vene keelt emakeelena kõnelevate inimeste osakaal riigis (u 30%) ning otsustada ükskeelsuse-kakskeelsuse küsimus sellel alusel, siis oleksid kakskeelsed Valga, Kunda, Tapa, Tallinn, Kehra, Püssi, Mustvee, Kiviõli, Jõhvi, Paldiski, Loxsa, Maardu, Kallaste, Narva-Jõesuu ja Kohtla-Järve (Narva ja Sillamäe jääksid ikka venekeelseks). Kui aga latta tõsta 50%-le, võidaksime Püssi, Kehra, Tallinna, Tapa, Kunda ja Valga eestikeelsete linnade hulka tagasi.

Lisaks Nokiale, mis hiljuti saavutas maailma kaubamärkide pingereas tubli viienda koha, edestades näiteks Toyotat, McDonald'sit ja Mercedes-Benzit,¹⁴ on Eestil Soomelt õppida palju muudki. Kindlasti kuuluvad nende valdkondade hulka nii rahvusvähemuste hariduse kui ka laiemalt keele- ja vähemuspoliitika põhimõtted. Kuna aga soomerootsi vähemuse ning Eesti venekeelse elanikkonna kujunemine on niivõrd erinevad, siis kas või eespool toodud näiteid silmas pidades ei tohiks kakskeelse riigi põhimõtet Soomelt üle võtta, sest Eestis rakendatuna suurendaks see märgatavalt ühiskonna lõhestumist, pärsiks (soovitust aeglasemalt, kuid siiski omasoodu arenevat) integratsiooniprotsessi ning vähendaks olulisel määral venekeelse elanikkonna motivatsiooni õppida eesti keelt. Mitme venekeelse poliitiku soov vabastada oma rahvuskaaslased eesti keele oskuse nõudest siiski ei täituks, sest riigi- ja kohaliku omavalitsuse ametnikud ning avalikke teenuseid pakkuvad eraisikud peaksid kahe riigikeele puhul hakkama saama mõlema keelega.

¹⁴ Vt Maailma kaubamärkide TOP 100, Äripäev 01.08.2007.

Kas soomlased ise on oma keeleseadusega rahul?

Nagu Soome peaaegu kogu XX sajandi vältel kehtinud eelmise keeleseaduse muudatustest selgelt näha, alanesid koos soomerootslaste suhtarvu vähenemisega ka kakskeelsetele valdadele esitatavad vähemuskeelse elanikkonna osakaalu nõuded. Seegi näitab soomerootslaste erilist positsiooni Soome ühiskonnas.

Soome põhiseaduse, keeleseaduse ja muude õigusaktide põhjal võiks oletada, et kahe riigikeele ning nende keelte kõnelejate võrdse kohtlemise kaudu on Soomes tagatud täielik rahu ja teineteisemõistmine. Päris nii see siiski ei ole. Ikka ja jälle tekib Soomes arutelu selle üle, kas kahe riigikeele poliitika on põhjendatud. Selle vastu tuuakse nii emotsionaalseid kui ka majanduslikult argumenteeritud seisukohti.¹⁵ Nii ollakse arvamusel, et kahe riigikeele poliitika on väga kulukas ning avalike teenuste pakkumine kahes keeles lausa põhjendamatu, sest tegelikult oskavad ligi pooled niigi väiksest soomerootslaste kogukonnast soome keelt emakeelega peaaegu võrdsel tasemel ning probleeme võib tekkida vaid Ahvenamaal. Kohustuslik rootsi keele õpe (nn *pakkoruotsi*) pidurdavat aga Soome konkurentsivõimet, kuna selle asemel võiks õppida muid keeli.

Kui rootsi keelele soome keelega võrdse staatuse andmises nähakse ühelt poolt selget demokraatia ilmingut, siis on ka neid, kes nimetavad absoluutselt ebademokraatlikuks seda, et 5,5%-le elanikkonnast antakse 50% õigused. Tuntud Soome kirjanik Arto Paasilinna on kirjutanud: „Kui mingi vähemus nõuab oma viieprotsendilise osakaaluga rahvastikust võrdseid keelelisi õigusi, siis on tegemist ebaõiglase olukorraga.“¹⁶ Tema arvates ei tohiks rootsi keelt Soomes kunstlikult toetada, vaid tuleks lasta sellel rahulikul ja loomulikul viisil välja surra. Võrdluseks toob ta Rootsi, kus elab 400 000 soomlast (pisut üle 4% elanikkonnast) ning kus pole ei teist riigikeelt ega kohustuslikku soome keelt koolides.

Rootsi keele kui soome keelega võrdse riigikeele suhtes negatiivselt meelestatud soomlased võrdlevad end ka teiste riikidega (Eesti nende hulgas), kus muukeelsete osakaal on märksa suurem kui Soomes, kuid riigikeeleks on ikkagi vaid põhirahvuse keel. Nii on Rootsis vähemuskeelseid üle 10%, Saksamaal 8,7%, Venemaal 13,4%, Leedus 18,4%, Eestis 34,8% ning Lätis koguni 44%.

Hiljuti manalateele läinud Soome tuntumaid keelepoliitika asjatundjaid Kari Sajavaara oli rootsi keele kohustusliku õpetamise suhtes skeptiline, viidates nii madalale õpimotivatsioonile, nigelatele tulemustele kui ka sellele, et põhjendused, miks rootsi keelt soome koolis kohustuslikuna õpetatakse (võrdsus, ühine kultuuripärand, Soome ajaloo parem mõistmine, Rootsi lähinaabrus, Põhjamaade koostöö hõlbustamine) on „peaaegu väljakannatamatud.“¹⁷ Üheks viletsate õpitulemuste põhjuseks rootsi keeles pidaski professor

¹⁵ Vt nt veebikeskkonda <http://www.pakkoruotsi.net>, kus arutletakse kohustusliku rootsi keele õppe ning rootsi keele kui teise riigikeele positsiooni üle.

¹⁶ Kaleva, 21.05.2005.

¹⁷ Sajavaara, K. Kielivalinnat ja kielten opiskelu, <http://www.mm.helsinki.fi/users/niskanen/sajavaara.pdf>.

Sajavaara selle kohustuslikkust, lisades, et rootsi keel võtab ära koha, kus võiks olla mõni teine keel, nt inglise keel, millest on kujunenud tegelik teine keel soome koolis. Sajavaara viitab oma artiklis uurimusele, mille kohaselt neli viiendikku põhikooliõpilastest ja sama palju lapsevanemaid soovivad, et rootsi keele õppimine koolis oleks vabatahtlik. Samuti nimetab ta oma artiklis vene keelt, mis vajaks tema arvates senisest märksa suuremat tähelepanu.

Soome valitsus ongi hariduses rootsi keele tähtsust pisut vähendanud. Pikaäegne diskussioon rootsi keele riigieksami kohustuslikkuse üle lõppes sellega, et peaminister Matti Vanhase valitsus esitas 2004. aastal seaduseelnõu, millega muudeti alates 1. septembrist **2004 soomekeelsetes koolides kohustuslik rootsi keele riigieksam vabatahtlikuks**¹⁸ Diskussioon rootsi keelest üldhariduskooli kohustusliku õppeainena aga jätkub.

Kuid rootsi keele roll ei vähene mitte ainult hariduses. Toimetaja Antti Blåfield on kirjutanud Helsingin Sanomates¹⁹ teisestki peaminister Vanhasega seotud juhtumist. Nii ei kasutanud Vanhanen kohtumisel Soomet külastanud Rootsi uue peaministri Fredrik Reinfeldtiga mitte rootsi keelt, mis oluaks Soome senistest keelepoliitika põhimõtetest lähtudes täiesti loomulik, vaid inglise keelt. „Soome ajalugu on Rootsi ajalugu, ja vastupidi. Rootsi on olnud emamaa ja hiljem „suurem vend“, tihti vihale ajav, kuid ikkagi vend. Rootsi keel on märk sellest erilisest suhtest. See on olnud nii tähtis, et varem ei saanud Soome poliitilise eliidi hulka kuuluda inimene, kes ei suutnud suhelda rootsi keeles. Enam nii ei ole,“ kirjutas Blåfield.

2006. aasta augustis toimunud Vaasa linna 400. aastapäevale pühendatud juubeliüritustel eiras tavapäraselt soome- ja rootsikeelset liturgiat Nokia peadirektor Jorma Ollila, pidades kõne ainult soome keeles. Kuigi kõne tõlgiti täies mahus ka rootsi keelde, pahasdas läbinisti soomekeelne sõnavõtt mõningaid soomerootslasi, sest harjumuspäraselt tulnuks Ollilal osa oma kõnest ka rootsi keeles pidada.

Kui aga 44 000 töötajaga ning Eestiski esindatud Soome-Rootsi rahvusvahelise puidutööstuskontserni Stora Enso uus tegevdirektor Jouko Karvinen 2007. aasta 29. märtsil ametisse astus, vastas ta pressikonverentsil vaid soome- ja ingliskeelsetele küsimustele, rootsikeelsetele vastamisest aga keeldus.

Suomalaisuuden Liitto²⁰ näeb ülalkirjeldatud sündmustes “suure jäämineku algust keelepoliitikas. Soome on saabumas keelevabadus, kohustuslik rootsi keel kaob ja Soomest saab kõikide naaberriikide, kõikide teiste Põhjamaade ning kõikide Läänemere ääres asuvate riikide kombel ametlikult ükskeelne riik.”²¹

¹⁸ Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lukiolain 18 §:n muuttamisesta, HE 47/2004.

¹⁹ Helsingin Sanomat, juhtkiri 19.10.2006.

²⁰ Suomalaisuuden Liitto on 1906. aastal asutatud soomemeelsuse, soome keele, kultuuri ja traditsioonide kaitsega tegelev ühendus, mis on tuntud oma käremeelsete, rootsi keele vastu suunatud väljaütlemistega.

²¹ <http://www.suomalaisuudenliitto.fi/ajankohtaista/>.

Vastuseisu rootsi keelele võivad suurendada ka sellised juhtumid, mida hiljuti kirjeldasid mitmed Soome ja Rootsi meediaväljaanded.²² Nimelt toimus Põhja-Rootsis Haparandas²³ naiste kolmanda liiga jalgpallimatš. Kohaliku jalgpallinaiskonna Haparanda FF koosseisus mängib seitse soome keelt emakeelena kõnelevat jalgpallurit. Kohtunikku häiris jalgpallinäitsikute omavaheline soomekeelne jutt, mida ta pidas ebatsensuurseks, kuigi tege-likult andis üks mängija teisele näpunäiteid vastaste kaitseliinist läbimurdmise kohta. Kohtunik näitas mängijale hoiatuseks kollast kaarti. Tema seletuse kohaselt pidanuks mängijad kasutama kas rootsi või inglise keelt.

Peamiselt soomlannadest koosnev naiskond oli kohtuniku sellise käitumise pärast ääretult solvunud. Vaatamata kohtuniku hilisemale vabandusele nõuab matši kaotanud Haparanda naiskond nüüd Rootsi jalgpalliliidult kohtuniku töölt eemaldamist. Soomes aga arutletakse selle üle, miks Soomes on rootsi keel riigikeel, samal ajal kui Rootsis on soome keele rääkimine keelatud.

Lõpetuseks

Vaatamata soome ja rootsi keele võrdsele staatusele ning sellekohastele vaidlustele pürib teise keele staatuse poole mitteametlikult hoopis inglise keel. Vihjeid sellele võib leida ka keeleseadusest, kus § 26 kohaselt on „riigi ametiasutuse keeleks selle tegevuspiirkonna enamuse keel, juhul kui teise keele, mõlema keele või teatud põhjustel võõrkeele kasutamine ei ole otstarbekam“. Paragrahvist 33 võib aga lugeda, et „ametivõimude poolt kakskeelses vallas välja pandud siltide, liiklusmärkide ja muude avalikkusele mõeldud suunaviitade tekstid peavad olema soome ja rootsi keeles, kui rahvusvahelise tava kohaselt ei kasutata ainult võõrkeelt“. Allakirjutanu hiljutine jalutuskäik ametlikult soome-rootsi-keelses Helsingis näitas, et inglise keel tungib põhjanaabrite pealinna avalikku teabesse ja reklaami peaaegu niisama jõuliselt kui Tallinnas. Ning see on teema, milles Eesti ja Soome saavad väikeriikidena nii maailmas kui ka Euroopa Liidus asju ajades koostööd teha ja teineteist toetada, et me globaliseerumistuhinas suuremate hulgas ära ei lahustuks.

ILMAR TOMUSK

Keeleinspektiooni peadirektor

²² Ei sanakaan suomea! – Iltalehti 28.08.2007; Talade finska – fick gult kort – <http://www.na.se/artikel.asp?intld=1208789>.

²³ Haparanda on Soomes asuva Tornio naaberlinn, mille riigipiir jaotab kaheks osaks.

ETTEVÕTTE MORAALSE ÕIGUSE OMANIKU NÕUE EELOTSUSE TEGEMISEKS ehk MÕNED TÄHELEPANEKUD EUROOPA KOHTU LAHENDITE TÕLKIMISE KOHTA

Artikli eesmärk on tuua näidete varal välja sagedamini esinevaid probleeme, mida on tulnud lahendada Justiitsministeeriumi korraldatava projekti käigus eesti keelde tõlgitud Euroopa Kohtu lahendite tekstide toimetamisel, ning anda tõlkijatele ka mõningaid selgitusi ja soovitusi.

Euroopa Kohtu lahendeid tõlkides tuleb lähtuda sellest, et tõlge peab võimalikult täpselt vastama algtekstile ja olema üheselt mõistetav. Algteksti juriidiline sisu peab olema edasi antud täpselt ja selgelt.¹ See ei tähenda sõnasõnalist tõlkimist, vaid seda, et algtekstis esinevale terminile tuleb anda võimalikult sama tähenduse, hõlmavuse ja mõjuga vaste.

Vastete otsimisel tuleb eelkõige toetuda mõistetele, mis on määratletud ja kasutusel:

- Euroopa Liidu eesti keeles avaldatud dokumentides ning
- Eesti Vabariigi õigusaktides ja kohtulahendites.²

Et uute terminite loomise vajadust tuleb kohtulahendite puhul harvem ette, siis toogem alljärgnevalt mõned näited komistuskividest, mis on seotud tõlgitavale terminile vaste leidmisega kas Euroopa Liidu dokumentide või Eesti õigusaktide alusel.

Esmalt neist mõistetest, mis on seotud spetsiifilise, Euroopa Kohtu terminoloogiaga

1999. aastal kirjutasid Liina Pohlak ja Hille Saluäär, et Euroopa Kohtu ametimees *advocate general* on eesti keeles *kohtujurist*, sest sõnal „advokaat“ on Eestis teine tähendus.³ Samal põhjusel ei tõlgita ingliskeelset *Registry of the Court of Justice* või prantsuskeelset *greffe de la Cour* mitte kohtu registriosakonnaks, nagu tõlgitud kohtuotsustes ette on tulnud, vaid *Euroopa Kohtu kantseleiks*. Eesti kontekstis on kohtu registriosakonnal sootuks teised funktsioonid kui kantseleil.⁴ Tasub märkida, et ka saksa keeles on kõnealune termin

¹ Tõlkija käsiraamat. Euroopa Ühenduste Kohus, 2004, koostajad **Ingrid Tiislär, Maret Liivak**.

² Samas.

³ **L. Pohlak, H. Saluäär**. Euroopa Liidu õigusaktide tõlkimise iseärasusi. – Õiguskeel 1999, nr 1, lk 13.

⁴ Kohtute seaduse (RT I 2002, 64, 390; RT I 2006, 61, 456) § 16 kohaselt on registriosakond maakohtu osakond, kus peetakse äriregistrit, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrit, kommertspandiregistrit ning laevakinnistusraamatut.

Kanzlei des Gerichtshofes. Seesama näide viitab muu hulgas sellelegi, et enne kohtulahendi tõlkima asumist peaks tõlkija olema tuttav Euroopa Kohtu kui institutsiooni struktuuriga ning seega Euroopa Kohut käsitlevate Euroopa Liidu õigusaktidega.⁵

Samuti peaks tõlkija teadma Euroopa Kohtule esitatavate hagide liike ning tundma protsessiõiguse termineid. Nii esitatakse kohtule *eelotsusetaotlus*, mitte aga *nõue teha eelotsus*. Lisaks võib kohtule esitada *hagi* või *apellatsioonkaebuse*, mitte *nõude* või *palve*. Ka eesti õigusterminoloogias on *nõue* eraõiguslik termin, mis tähistab ühe isiku õigust nõuda teiselt isikult teo tegemist või sellest hoidumist,⁶ mitte aga kohtu poole pöördumise avaldust.

Euroopa Kohtu otsuses viidatud direktiivide ja määruste puhul peaks tõlkija alati üle kontrollima, kas see õigusakt on juba eesti keelde tõlgitud,⁷ et tagada ühtne terminikasutus. Tõlgitud kohtuotsuste tekstidest ilmneb, et mitte alati pole seda tehtud ning tõlkija versioon kohtulahendis viidatud õigusakti pealkirjast või sätete sõnastusest erineb suuremal või vähemal määral õigusakti varem tõlgitud tekstist. Kurioosseim näide võiks olla kohtuotsuses sisaldunud viide Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklile 235, millega seoses oli eestikeelses tõlkes väljend „*artikli 235 alusel algatatud menetlus*“, ehkki lepingu artikkel ei käsitle mitte *menetluste algatamist*, vaid *meetmete võtmist*.

Üllatavalt sageli tuleb ette segadust õigusakti osade nimetustes, eriti *lõike* (nummerdatud tekstijaotis) ja *lõigu* (nummerdamata tekstijaotis) segiajamist. Nii üks kui ka teine on sageli tõlgitud *taandeks*.

Soovitav on, et tõlkija ei piirduks vaid ühe võõrkeelse tekstiversiooni lugemisega, vaid tutvuks sama lahendiga ka mõnes teises keeles, see aitab sageli leida sisult täpseima vaste. Nii näiteks on viimati viidatud *lõigu* ja *lõike* eristamise probleemid tekkinud just saksa ja inglise keelest tõlkimisel, sest neis keeltes on mõlemat võimalik tähistada vastavalt sõnadega *Absatz* ja *paragraph*. Prantsuse keeles tähistab aga lõiku sõna *alinéa* ja lõiget sõna *paragraphe*. On ette tulnud ka lahendeid, kus naissoost protsessiosalise perekonnanimi ette oli lisatud väljend *née*. Selle väljendiga tähistatakse prantsuse keeles neiuõlvenime, otsetõlkes tähendab see „sündinud“. Sageli kasutatakse seda väljendit ka ingliskeelsetes tekstides,⁸ nagu kõnealuseski kohtulahendis. Saksakeelses tekstis on aga selle asemel omakeelne väljend *geboren* („sündinud“), mis segadusi ei tekita.

⁵ Vajalik info on kättesaadav Euroopa Kohtu kodulehel <http://curia.europa.eu/>.

⁶ Tsiviilseadustiku üldosa seadus (TsÜS) (RT I 2002, 35, 216; RT I 2007, 24, 128), § 142 lg 1.

⁷ Vt ka M. Liivak. Euroopa Kohtu dokumentide tõlkimine eesti keelde. – *Õiguskeel* 2005, nr 1, lk 9.

⁸ Seetõttu võib seda leida ka eesti-inglise sõnaraamatutest, vt nt J. Silvet. *Inglise-eesti sõnaraamat*, Tallinn 1990.

Nüüd neist mõistetest, mille vasteid tuleb otsida Eesti õigusaktidest⁹

On eksimusi, mida saab lihtsalt vältida, kontrollides võõrkeelse mõiste vastet andmebaasist ESTERM¹⁰ ja/või kehtivate seaduste tekstidest.¹¹ Näidetena võiks tuua väljendid *siüüteo koosseisu tunnused* (tõlgitud oli *siüüteo koosseisu osad*), *kergendav asjaolu* (mitte *pehmenav asjaolu*), *lepingu ülesütlemine* (mitte *lepingust lahtiütlemine*) või *kõlvatu konkurents* (mitte *ebaaus konkurents*).

Probleemsemad on aga terminid, mille kasutamisel ka seadusandja ise on olnud ebajärjekindel: tõtt öelda ei ole siin raskustes mitte ainult tõlkijad, vaid mõnikord juristidki. Selliste terminite korrektne tõlkimine eeldab Eesti õigussüsteemi head tundmist ning tähelepanu pööramist eri seaduste vastuvõtmise ja jõustumise kronoloogiale, seetõttu on ka genud ja euroterminoloogiat hästi tundval tõlkijal sageli just Eesti oma õigusaktide terminite selgitamisel vaja juristi abi.

Näitena võib tuua väljendi *moraalne kahju* kasutamise. Eesti Vabariigi põhiseaduse¹² § 25 kohaselt on igaühel õigus talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. Võlaõigusseadus,¹³ mis sisaldab üldregulatsiooni kahju hüvitamise kohta, kasutab aga eranditult väljendit *mittevaraline kahju*. Terminil muutmisel lähtuti sellest, et kahju liike tähistavate terminite sõnastusest peab välja tulema nende kahe liigi eristamise alus (vastasel juhul võiks ju ka küsida, kas *moraalse kahju* vastand võiks olla näiteks *ebamoraalne kahju*). Võlaõigusseaduse ja põhiseaduse sõnastuse vastuolu tuleneb aga asjaolust, et põhiseaduse muutmise mehhanism on märksa keerulisem kui teiste seaduste puhul ning õigustermini muutmine ei ole piisavalt tõsine alus riigi tähtsaima seaduse muutmiseks. Niisiis, enne võlaõigusseaduse jõustumist kehtima hakanud seaduste puhul on asi selge – tegemist on lihtsalt vananenud sõnastusega. Seetõttu tuleb vaid loota, et tõlkijal, kes peab tõlkima inglise keelest väljendit *moral damages*, on nii palju õiguslaseid teadmisi, et mitte lasta end häirida seadusandja enda apsakatest, nagu on juhtunud mõne pärast võlaõigusseadust vastuvõetud seaduse, näiteks kaitsevæeteenistuse seaduse¹⁴ puhul, mille § 179 lõike 1 punkti 4 kohaselt on keelatud anda käsku, mis *toob endaga kaasa põhjendamatu moraalselt või materiaalselt kahju*.

Mittevaraline kahju hõlmab kahjustatud isiku füüsilist ja hingelist valu ning kannatusi (VÕS § 128 lg 5). Seetõttu võivad segadust tekitada seadusesätted, milles räägitakse *moraalsest ja füüsilisest kahjust*.¹⁵ Sääraste näidete puhul tuleks tõlkides siiski jääda kind-

⁹ Jätan siinkohal info puudumise tõttu käsitlemata küsimuse, kas tõlkijate praktikas on ette tulnud olukordi, kus tõlgitava termini eestikeelse vaste ainus allikas on Eesti kohtulahend.

¹⁰ <http://mt.legaltext.ee/esterm>.

¹¹ www.riigiteataja.ee.

¹² Eesti Vabariigi põhiseadus – RT 1992, 26, 349; RT I 2007, 33, 210.

¹³ RT I 2001, 81, 487; RT I 2005, 61, 473.

¹⁴ RT I 2000, 28, 167; RT I 2007, 44, 316.

¹⁵ Nt kriminaalmenetluse seadustiku (RT I 2003, 27, 166; RT I 2007, 44, 316) § 37 lg 1, ringhäälinguseaduse (RT I 1994, 42, 680; RT I 2007, 10, 46) § 15 lg 4 p 2.

laks väljendile *mittevaraline kahju* ning kui kohtuotsuse sisu seda nõuab, võtta aluseks võlaõigusseaduses (riigivastutusega seotud probleemi korral ka riigivastutuse seaduses¹⁶) kasutatud termineid.

Tihti peale tekitab tõlkijale probleeme küsimus õiguse subjektist ja objektist. Siin tasub lühidalt meelde tuletada tsiviilseadustiku üldosa seaduse üldpõhimõtteid.

Õiguse subjekte ehk neid, kellel saavad olla mingid õigused ja kohustused, nimetatakse isikuteks. Õiguse objektid ehk esemed jagunevad asjadeks, õigusteks ja muudeks esemeteks. Asjad on kehalised esemed. Õigused on kehatud esemed (näiteks aktsiad, pangahoiused, intellektuaalse omandi õigused ja eespool juba viidatud nõuded).

Isikud jagunevad *füüsilisteks* ja *juriidilisteks isikuteks*. Füüsiline isik on inimene. Juriidiline isik on õiguslik fiktsioon, kes hoolimata oma kehatusest saab olla seaduse regulatsiooni adressaadiks ning evida sellest tulenevalt nii õigusi kui ka kohustusi ning kes seaduses sätestatud juhtudel ka vastutab kohustuse täitmata jätmise eest. Seetõttu ei saa pidada täpseks termini *person* tõlget *see säte tekitada ühenduse õiguse jurisdiktsiooni all olevatele inimestele õigusi*, vaid siin on sätte adressaatidena mõeldud ikka kõiki *isikuid* (st nii inimesi kui ka juriidilisi isikuid). Isikuid käsitledes viidatakse kohtuotsustes mõnikord ka nende *elukohale* (füüsiliste isikute puhul) või *asukohale* (juriidiliste isikute puhul). Juhul, kui füüsiline isik vahetab elukohta, ei saa rääkida *alalise elukoha teise riiki viimisest*, vaid teise riiki *alaliselt elama asumisest*.

Nimetatud eksimusi ei esine sagedasti, küll aga läheb asi keerulisemaks, kui õiguse subjektiks (kes on näiteks rikkunud konkurentsieeskirju) on *ettevõtja*.

Ettevõtja on äriseadustiku¹⁷ § 1 kohaselt füüsiline isik, kes pakub oma nimel tasu eest kaupu või teenuseid ning kaupade müük või teenuste osutamine on talle püsivaks tegevuseks, ning seaduses sätestatud äriühing. *Äriühinguteks* on täisühing, usaldusühing, osaühing, aktsiaselts ja tulundusühistu (ÄS § 2 lg 1).

Sellest tulenevalt ei saa rääkida näiteks *äriühingu omanikest*, sest juriidilise isiku vara ega juriidiline isik ei saa kuuluda teistele isikutele¹⁸ ning kindlasti ei ole korrektne ingliskeelset väljendit *transfer of undertaking* (pr *transfert d'entreprise*, sks *Übergang eines Unternehmens*) tõlkida *äriühingu üleminekuna*.

Ettevõtte on äriseadustiku § 5 lõike 1 kohaselt majandusüksus, mille kaudu ettevõtja tegutseb. Ettevõtte koosneb asjadest, õigustest ja kohustustest, mis on määratud või olemuselt peaksid olema määratud ettevõtte tegevuseks. Teisisõnu, ettevõtte on omamoodi õigu-

¹⁶ RT I 2001, 47, 260; RT I 2006, 48, 360.

¹⁷ RT I 1996, 40, 773; RT I 2006, 61, 456.

¹⁸ Asjaõigusseaduse (RT I 1993, 39, 590; RT I 2007, 24, 128) § 6 lg 2.

se objekt ehk ettevõtja saab olla ettevõtte omanik, ettevõtet saab ka võõrandada. Ettevõtte aga ei saa sõlmida kellegagi lepinguid, vaid seda teeb ettevõtja. Siin tuleb aga tähele panna, et äriseadustiku § 5 lõige 1 kasutab väljendit *käesoleva seaduse tähenduses*, mis omakorda annab mõista, et terminil *ettevõtte* võib mõnes teises seaduses olla kas laiem või kitsam tähendus. Igal juhul peaks tõlkija ingliskeelset terminit *undertaking* eesti keelde ümber pannes arvesse võtma, kas jutt on subjektist või objektist. Samuti tuleb arvestada ka, millise valdkonna õigusprobleemi tõlgitav kohtulahend käsitleb. Kui tegemist on konkurentsioigusega, siis ei saa rääkida *turgu valitsevas seisundis ettevõttest*, vaid ikka *ettevõtjast*.

Terminite *ettevõtte* ja *ettevõtja* kasutamise seotud küsimusi on ajakirjas Õiguskeel juba varem käsitletud Kaspar Lind¹⁹ ja Rein Kull²⁰.

Teine subjektide ja objektidega seonduv küsimus puudutab seda, kuidas nimetada isikut, kellele kuulub mingi asi või õigus.²¹ Eesti eraõiguse süsteemi taastamisel ja edasiarendamisel on eeskujuks olnud eelkõige Saksa õigus ning seda tuleb silmas pidada ka õigusterminoloogia puhul.

Seega on asjadel *omanik*²² (sks *Eigentümer*), õigustel aga *omaja* (sks *Inhaber*). Nii on asjaõigusseaduses õigustest rääkides kasutatud väljendeid *asjaõiguse omaja*, *hoonestusõiguse omaja* või *isikliku kasutusõiguse omaja*. Väärtpaberituruseadusest²³ võib lugeda *aktsiate ajutisest omajast*, samuti võib eri seadustest leida viiteid *litsentside* või *lubade omajatele*. Nagu eespool viidatud, kuuluvad õiguste alla muu hulgas ka intellektuaalse omandiga (autoriõigus, autoriõigusega kaasnevad õigused ning tööstusomandiõigus) seotud õigused. Autoriõiguse seaduse²⁴ kohaselt on autoril *isiklikud* (inglise keeles *moral rights*, mida kohtulahendites on ekslikult tõlgitud ka *moraalseteks õigusteks*) ja *varalised õigused* (§ 11), millest viimaseid on võimalik ka võõrandada. Isikut, kellele autor on oma varalised õigused võõrandanud, nimetatakse *õiguse omajaks*.

Kõike eelnevat teades on aga tõlkija dilemma ees, tõlkides näiteks kaubamärgi- või patendiõigust käsitlevat kohtulahendit. Eesti tööstusomandiõigust käsitlevates seadustes kasutatakse nimelt ikkagi väljendit *omanik – kaubamärgi omanik, patendiomanik*.

Sellistel juhtudel tuleks tõlkijal lähtuda kehtiva Eesti seaduse terminoloogiast (nagu on teinud ka Euroopa Kohtu eesti tõlkeosakond). Kui aga kohtuotsuse tekstis räägitakse ül-

¹⁹ K. Lind. Ettevõtte ja asutus Eesti seadustes. – Õiguskeel 2001, nr 3, lk 9.

²⁰ R. Kull. Ebakohti eesti õigusterminoloogias (1). – Õiguskeel 1999, nr 3, lk 16.

²¹ Õiguskeele varasemates numbrites on käsitletud „*omandi*“ kasutamist laiemalt, vt nt U. Mereste. Põhiseadust ignoreerivad tähendusõpetuslikud upepallid. – Õiguskeel 1998, nr 4, lk 6; P. Pärna. *Omand* ja *omandus* juriidilisest vaatekohast. – Õiguskeel 1995, nr 2, lk 27.

²² AÕS § 68 kohaselt on omand isiku täielik õiguslik võim *asja* üle.

²³ RT I 2001, 89, 532; RT I 2005, 59, 464.

²⁴ RT 1992, 49, 615; RT I 2007, 13, 69.

disemalt *õiguste* omamisest (kui esineb ingliskeelne väljend *owner of a right*), võiks siiski kasutada väljendit *omaja*.

Kokkuvõtteks võib nentida, et Euroopa Kohtu lahendite eesti keelde tõlkimine ei nõua tõlkijalt mitte üksnes head (soovitavalt mitme) võõrkeele oskust, vaid ka ülimat põhjalikkust ja tähepanelikkust Euroopa Liidu ja Eesti õigusaktide uurimisel. Ja nagu selgub eespool toodud näidetest, läheb tõlkijal mõnikord vaja ka juristi, kes selgitaks Eesti õigusaktide terminoloogia lahknevuse tagamaid. Küllap on siin mõtlemisainet ka seadusandja jaoks.

AGE VÄRV

Tartu Ülikooli Õigusinstituudi
tsiviilõiguse erakorraline assistent

PUUTUMUS KEELENORMIGA¹

Kolleegium peab vajalikuks märkida, et keskkonnaküsimuste otsustamist käsitlevates asjades ei ole võimalik kaebeõigust sisustada identselt tavapärase haldusajadega subjektiivse avaliku õiguse rikkumise kaudu. Keskkonnaasjades võib, kuid ei pruugi subjektiivse õiguse rikkumine esineda. Seetõttu saab keskkonnakaitse küsimustes kohtusse pöördumise õiguse aluseks olla mitte üksnes õiguste rikkumine, vaid ka kaebuse esitaja puutumus vaidlustatava haldusakti või toiminguga. Kaebuse esitaja peab ära näitama, et vaidlustatav tegevus puudutab tema huvisid. Puutumus ei tähenda pelgalt võimalust, et tegevus või kavandatav tegevus isikut mõjutab, vaid selline mõju peab olema oluline ja reaalne. Halduskohtul tuleb kaebuse esitaja sellist puutumust vaidlustatud tegevusega kontrollida iga kaebuse puhul eraldi. Olulise ja reaalse puutumuse nõue välistab ka keskkonnaasjades kaebuse esitamise avalikes huvides (s.o nn populaarkaebused), välja arvatud juhul, kui seadus sellise õiguse otse ette näeb.²

Riigikohtu lahendite otsingusüsteemi andmetel sisaldub sõna *puutumus* 2007. aasta augusti seisuga ühtekokku 80 lahendis. Kuigi paljudel juhtudel ei ole seda sõna kasutanud mitte Riigikohus, vaid menetlusosalised või madalama astme kohtud, on siiski paljudel juhtudel *puutumusele* viidanud ka kõrgem kohus ise. Sõna *puutumus* on oma seisukohtade esitamisel kasutanud nii Riigikohtu üldkogu kui ka kõik kolleegiumid.³ Ja mitte ainult.

¹ Autor tänab Tiiu Ereltit artikli kirjutamisel suureks abiks olnud märkuste eest.

² Riigikohtu halduskolleegiumi 28. veebruari 2007. a otsus haldusajal nr 3-3-1-86-06, p 16.

³ Mõned näited Riigikohtu värskest praktikast.

Riigikohtu üldkogu 25. jaanuari 2007. a otsus asjas nr 3-1-1-92-06, p 32: *Üldkogu hinnangul ei aita endise avalikust teenistujast ametiisiku suhtes kehtestatud keeld asuda juht- või järelevalveorgani liikmeks riigi või kohaliku omavalitsuse osalusega äriühingus, mille tegevusega tema endine ametiseisund puutumuses ei olnud, mingil viisil kaasa kõnealuse piirangu eesmärgi saavutamisele, s.o abstraktse korruptsiooniohu vähendamisele.*

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 19. märtsi 2007. a otsus kriminaalasjas nr 3-1-1-113-06, p 27: *Kohtumenetluses eitas J. Sorokin igasugust puutumust kuriteoga, kinnitades, et tema ei tea toimepandud tapmisest midagi.* Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 13. jaanuari 2007. a määrus tsiviilasjas nr 3-2-1-135-06, p 9: *Kolleegium nõustub ringkonnakohtuga selles, et MTÜS § 40 lg-s 1 märgitud huvitatud isikuks, kes on TsMS § 629 lg 1 järgi õigustatud esitama avalduse ja nõudma hagita menetluse algatamist korteriühistu sundlõpetamiseks, ei saa olla suvaline isik. Huvitatud isikul peab olema õiguslik puutumus korteriühistuga, mille sundlõpetamist ta taotleb. Korteriühistu sundlõpetamist saab nõuda vaid isik, kelle seadusega kaitstud õigusi ja/või õigustatud huve korteriühistu sundlõpetamine mõjutab.*

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 8. juuni 2007. a otsus asjas nr 3-4-1-4-07, p 15: *Sõjahaudade monumentide ja -tähiste rajamisel, säilitamisel, kohandamisel, lammutamisel, demonteerimisel ja teisdamisemisel on puutumus kohaliku omavalitsuse põhiseadusliku garantiiga, kuna mainitud tegevused seonduvad kohaliku omavalitsuse ülesannetega avaliku ruumi ja miljöö kujundamisel ning kaitsel.*

Seda sõna kohtab vahel nii seaduseelnõudes ja nende seletuskirjades,⁴ õiguskirjanduses kui ka mujal.⁵ Tegemist on ühe levinud sõnaga.

Puutumust võib defineerida kui teatud kokkupuudet või seost millegagi.⁶ „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat“ annab *puutumuse* selgitusena „kokkupuutumine; jur (kaudne) kuriteo soodustus“.⁷ „Õigusleksikoni“ kohaselt tähistab *puutumus* „teatavat isiklikku seotust (näiteks kaevatava haldustoiminguga) või põhjendatud huvi selle vastu.“⁸ Lisaks on leksikonis toodud välja alamärksõna *kuriteoga puutumus* – „tegevus, mis seondub kuriteoga alles pärast selle toimepanemist – kuriteo toimepannud isiku, kuriteo vahendi või riista, kuriteojälgede või kuritegelikul teel saadud esemete eelnevalt mittelubatud varjamine, samuti kuriteost mitteteatamine.“

F. Karlsoni ja J. V. Veski „Õigusteaduse sõnastikus“ on *puutumus* samuti täiesti olemas.⁹ Samas teoses sisalduvatest J. V. Veski keelelistest märkmetest võib lugeda järgmist: „*Kui -us* varal moodustatakse nimisõnu liit-, eriti ta-verbidest, siis toonitavad need – muuseas ka lüheduselt soovitatavad – tuletised peamiselt tegevust, teostust (vastutus, tõestus, tunnistus, varustus, ühendus); liitudes aga lihtsatele kahesilbilistele tugeva-astmelistele, samuti aga ka enamsilbilistele sõnatüvedele väljendab -us 1) olu, seisundit, verbidest tuletamise puhul ka tegevust (kiitus, kartus, viibus, julmus, kiivus, tarbus, väärus, valmus, tütrus, poegus, vanemus, pettus, ketrus, himurus, huvisus, isadus, emadus), või 2) konkreetset asja, tehtut, sõnatüves sisalduva tegevuse või toimumise saadust (kiidus, kedrus, hoius, panus, hulgas). Kui verbitüves infinitiivi ma-tunnust asendab sufiks -mus (m +

⁴ Nt meditsiiniseadme seaduse eelnõu (X Riigikogu 336 SE I) algteksti § 1 lg 2 p-s 5 nähti ette, et seda seadust kohaldatakse väga piiratult muu hulgas *in vitro* diagnostikameditsiiniseadmete kasutajatele, valmistamisele, turule laskmisele ning kasutusele võtule, mis on toodetud ja mida kasutatakse üksnes asjaomase tervishoiuteenuse osutaja tootmistevõimega puutumuses olevas kohas. Kehtiva meditsiiniseadme seaduse (RT I 2004, 75, 520; 2005, 13, 63) § 1 lg 2 p 5 järgi kehtib selline erand aga *in vitro* diagnostikameditsiiniseadmetele, mis on toodetud ja mida kasutatakse üksnes asjaomase tervishoiuteenuse osutaja tootmistevõimega seotud olevas kohas.

⁵ Nt Euroopa Parlamendi kodukorra (16. trükk – juuni 2007) artikli 191 (Petitsiooniõigus) lõige 1: *Igal liidu kodanikul ning igal füüsilisel või juriidilisel isikul, kes elab või kelle registrijärgne asukoht on mõnes liikmesriigis, on õigus kas üksi või koos teiste kodanike või isikutega pöörduda petitiooniga Euroopa Parlamendi poole küsimuses, millega tal on isiklik puutumus ja mis kuulub liidu tegevusvaldkondade hulka.* – <http://www.europarl.europa.eu/sides/getLastRules.do?language=ET&reference=RULE-191>.

Vrd Euroopa Ühenduse asutamislepingu (konsolideeritud versioon) artikkel 194: *Any citizen of the Union, and any natural or legal person residing or having its registered office in a Member State, shall have the right to address, individually or in association with other citizens or persons, a petition to the European Parliament on a matter which comes within the Community's fields of activity and which affects him, her or it directly.* – http://eur-lex.europa.eu/et/treaties/dat/12002E/htm/C_2002325EN.003301.html.

⁶ Nt „Vabatahtlikul tegevusel on puutumus (seos) mitme õigusharu ja -instituudiga.“ – A. Gramberg, M. Vutt. Vabatahtliku tegevuse väljakutsed Eestis – Riigikogu Toimetised, 2005, nr 11, lk 184.

⁷ Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. IV köide, 3. vihik „plastiline-põgusus“, Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1996, lk 619.

⁸ Õigusleksikon. Koostaja K. Maurer. Tallinn, 2000, lk 251.

⁹ K. F. Karlson, J. V. Veski. Õigusteaduse sõnastik. Tartu, 1934, lk 85.

us), siis tähendavad sel teel saadud tuletised samuti olu, seisundit, olekut (ülemus, ülitumus, ülitumus, väärimus, teadumus, hagemus, tingimus, eemus, esimus, enamus).¹⁰

Nende selgituste alusel võib väita, et *puutumus* on seisund või olek, kus keegi või miski *puutub* kellessegi või millessegi. Ilmselt on enamjaolt samatähenduslik öelda, et keegi või miski on kellestki või millestki *puudutatud*, ehk *puutumus* võrdub *puudutatus*ega. Tegelikult see polegi oluline, piisab teadmisest, et *puutumus* tähendab kokkupuudet või teatavat seost.

Siit jõuame aga olulisemani: alates 1. detsembrist 2006 eesti kirjakeele normi aluseks olevast „Eesti õigekeelsussõnaraamatust ÕS 2006“¹¹ *puutumust* ei leia. Ei olnud seda sõna ka ÕS-i 1999. aasta väljaandes.

Eesti kirjakeele normi kehtestamise aluseks on keeleseaduse¹² § 1 lõige 2, mille kohaselt eesti keele ametliku kasutuse aluseks keeleseaduse mõttes on eesti kirjakeele norm Vabariigi Valitsuse kehtestatud korras. Vabariigi Valitsuse 7. septembri 2006. a määruse nr 196 „Eesti kirjakeele normi kehtestamise kord“¹³ § 1 näeb ette, et eesti kirjakeele normi all mõistetakse õigekirjutuslike, grammatiliste ja sõnavaraliste normingute ja soovitude süsteemi, mis peab tagama ametliku keelekasutuse ühtluse ja selguse ning suunama avalikku keelekasutust.

Määruse § 2 lõike 1 kohaselt on kirjakeele norm määratud õigekirjutuse, häälduse, sõnavara ja grammatika osas Eesti Keele Instituudi uusima õigekeelsussõnaraamatuga, Emakeele Seltsi keeleteoimkonna normingute ja otsustega ning keeleteoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistiku, normatiivse käsiraamatu ja grammatikaga. Määruse § 2 lõige 3 sätestab, et oskussõnavara osas täiendavad ja täpsustavad kirjakeele normi terministandardid ja oskussõnastikud, mis on koostatud Eesti Terminoloogia Ühingu, Eesti Keele Instituudis või terminoloogiakomisjonides kooskõlastatult Eesti Keele Instituudiga.

ÕS 2006 tutvustuses on sõnaraamatu toimetaja Tiiu Erelt märkinud, et see on:

- kirjakeele sõnaraamat, mis hõlmab eelkõige kirjakeele kui üldrahvalikult kasutatava ja ühtseima keelekuju sõnavara. Nii koha- kui ka sotsiaalmurrete sõnavara on esindatud üsna napilt;
- tänapäeva keele sõnaraamat. Tänapäeva keel on keel, mida me praegu räägime ja kirjutame, XXI sajandi alguse keel;
- suunav ja soovitav sõnaraamat. Autorid ei ole piirdunud sõnavara kirjeldamisega, vaid on võtnud endale veel keelendite hindamise ülesande: mis on hea ja mis halb keel;

¹⁰ Samas, lk VI–VII.

¹¹ Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006, 1220 lk. Elektrooniline väljaanne arvutivõrgus. Kättesaadav: <http://www.eki.ee/dict/qs2006/>.

¹² RT I 1995, 23, 334; 2007, 17, 82.

¹³ RT I 2006, 40, 303.

- normatiivne sõnaraamat. Normatiivne on ta selles mõttes, et esitab kirjakeele norme, on kirjakeele normi alus.¹⁴

Puutumus – on see üldkeeleline või (õigusteaduse) oskussõna? Eespool märgitud „Õigusleksikonis“ ning F. Karlsoni ja J. V. Veski „Õigusteaduse sõnastikus“ on *puutumus* olemas. Viiekeelne õigussõnaraamat¹⁵ seda õigusterminiks kvalifitseerinud ei ole, nagu ka „Prantsuse-eesti-prantsuse õigussõnaraamat“.¹⁶ „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat“ möönab *puutumuse* puutumust juriidikaga, kuid otseselt õigusterminiks seda siiski ei tembelda. Andmebaasidest ESTERM¹⁷ ega ESTLEGALTERM¹⁸ ei leia samuti *puutumusele* selgitust. Samuti ei tunne *puutumust* H. ja J. Vissaku „Eesti-vene-eesti õigussõnaraamat“¹⁹, kuid see on leitav „Uuest eesti-vene õigussõnaraamatust“²⁰. Õigusteaduse terministandardid Eestis ei ole.²¹ Puuduvad ka Eesti Terminoloogia Ühingu, Eesti Keele Instituudis või viimasega kooskõlastatult terminoloogiakomisjonides koostatud õiguskeele oskussõnastikud kirjakeele normi kehtestamise korra § 2 lõike 3 tähenduses. Eelnevast nähtub, et pole päris selge, kas *puutumus* on õigustermin või mitte. Vähemasti pole seda järjepidevalt juuraterminiks peetud. Artikli alguses viidatud kasutuskonteksti arvestades tuleb *puutumust* pidada siiski õiguskeele oskussõnaks, sest tegelikult ei olegi oluline, kas *puutumus* võib iseenesest esineda ka üldkeeles või mitte, tähtis on hoopis see, et Riigikohtu lahendites on seda sõna ilmselgelt kasutatud õigusterminina. Järelikult tuleks sellesse ka vastavalt suhtuda.

Samas, pidades küll *puutumust* õiguskeele oskussõnaks, tuleb tõdeda, et see ei ole kirjakeele normi kehtestamise korra tähenduses n-õ normeeritud erialatermin. Tõsi, kahtluse korral pöörduks ilmselt suurem osa inimesi „Õigusleksikoni“ poole. Ja õigesti teeksid. Pole kahtlust, et artikli alguses tsiteeritud kohtulahendis mõisteti *puutumust* nimelt sellises tähenduses, nagu see on kirjas „Õigusleksikonis“, s.o „isiklik seotus kaevatava haldusakti või -toiminguga või põhjendatud huvi selle vastu.“ Samuti ei kahtle asjatundjad „Õigusleksikoni“ koostaja ja konsultantide asjatundlikkuses ning sellest lähtuvalt ka leksikoni usaldusväärsuses. Kas aga sellest piisab? Kas iga ametliku dokumendi adressaat ikka oskab segaduse korral pöörduda nimetatud abiallika poole? Selles ei saa me paraku kindlad olla. Probleemi tuum on selles, et üheselt ei ole selge, millised on tegelikkuses need allikad, mis kõik kokku määravad kindlaks eesti kirjakeele normi. Ning kui need on siiski olemas, kust saab tavakodanik selle kohta teavet. ÕS normeerib vaid ühe osa kirjakeelest. Loomulikult pole see tema puudus, ta ei peagi sisaldama kõiki erialatermineid.

¹⁴ Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2006, lk 5.

¹⁵ Mitmekeelne õigussõnaraamat. Eesti-inglise-saksa-soome-vene. Tallinn 1998.

¹⁶ J. Laffranque, R. Laffranque. Prantsuse-eesti-prantsuse õigussõnaraamat. Tallinn: Juura, 2002, 444 lk.

¹⁷ <http://mt.legaltext.ee/esterm/>.

¹⁸ <http://multiterm.legaltext.ee/multiterm/>.

¹⁹ H. Vissak, J. Vissak. Eesti-vene-eesti õigussõnaraamat II. Tallinn: Estada Kirjastus OÜ, 2000, 848 lk.

²⁰ O. Ottenson. Uus eesti-vene õigussõnaraamat. Tallinn 2007, lk 246.

²¹ Vt Eesti Standardikeskuse veebilehte <http://www.evs.ee>; samuti Eesti Terminoloogia Ühingu andmeid <http://www.eter.ee>.

Samas peaks olema teada, millistes allikates on normeeritud erialaterminid, mis ÕS-i ei ole mahtunud. Muidu on meie ülevaade keelenormist tegelikult üsna puudulik.

Teine küsimus on keelenormi „kangus“. Kui nõustuda, et valitsuse määruses nimetatud formaalsetele tingimustele vastavaid õigusteaduse oskussõnastikke praegu ei eksisteeri ja sellele ei vasta ka „Õigusleksikon“, siis tekib küsimus, kas *puutumust* üldse tohibki kohtulahendites kasutada või rikutaks sellega keelenormi. Pole kahtlust, et kohtulahendid kujutavad endast ametlikku keelekasutust, mis peab keeleseaduse § 1 lõike 2 kohaselt vastama keelenormile. Keelenormile vastavus peab tagama selle, et ametlik keelekasutus on korrektne ja tänapäevane ning seetõttu üldarusaadav.

Küsimus ei ole tegelikult üleüldse *puutumuses*. See on vaid üks näide. Peamine raskuspunkt on hoopis selles, et keeleseaduse § 26¹ näeb ette vastutuse eesti keele kasutamise nõuete rikkumise eest. Nimetatud paragrahvi lõike 1 kohaselt karistatakse eesti keele kasutamise nõuete eiramise eest riigiasutuse, avalik-õigusliku juriidilise isiku ja tema asutuse, kohaliku omavalitsuse või nende hallatavate asutuste, äriühingu, mittetulundusühingu või sihtasutuse asjaajamises, kirjavahetuses, aruandluses, isikutega suhtlemises või töötajatele tööalase teabe edastamisel, samuti pitsatitel, templitel või kirjalankididel rahatrahviga kuni 200 trahviühikut. Lõike 2 järgi sama teo vähemalt teist korda toimepanemise eest karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut. Keeleseaduse § 26¹ lõike 3 kohaselt sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, karistatakse rahatrahviga kuni 40 000 krooni.

Keeleseaduse § 26⁵ sätestab vastutuse eesti keele kasutamise nõude ja kirjakeele normi rikkumise eest. Nimetatud paragrahvi lõike 1 kohaselt karistatakse muu hulgas ametlikus keelekasutuses eesti kirjakeele normi rikkumise eest rahatrahviga kuni 200 trahviühikut. Lõike 2 järgi karistatakse sama teo toime pannud juriidilist isikut rahatrahviga kuni 20 000 krooni.

Kas siis artikli alguses kirjeldatud Riigikohtu lahendites, mis sisaldavad sõna *puutumus*, on täidetud keeleseaduse §-s 26¹ või §-s 26⁵ sätestatud väärteo koosseis? Kui jah, siis kas tuleks ka süüdlasi karistada? Eelnevalt leidsin, et keelenorm ei ole vähemalt õigusteaduse oskussõnavara osas praegu üheselt määratud. Sellest tulenevalt ei ole võimalik ka tõsikäsitlalt väita, et *puutumuse* või muu sellise n-õ normivälise õigustermini kasutamisega ametlikus dokumendis rikutakse eesti kirjakeele normi. *Nullum crimen nulla poena sine lege scripta stricta* – ei ole süütegu ega karistust ilma täpse kirjalikult seaduseta. Selle karistusõiguse põhimõtte valguses ei oleks praeguses olukorras ilmselt mõeldav keeleseaduses ettenähtud vastutuse kohaldamine segase staatusega oskussõnade kasutamise eest. See eeldaks õigusteaduse oskussõnavara senisest märksa põhjalikumat normeerimist. Ja see ei sünni üleöö, vaid nõuab palju aega ja vaeva.

Ei ole kahtlust, et nii üldkeelt kui ka oskuskeelt ja ametlikus suhtluses kasutatavat sõnavara on tarvis dokumentide ühetaolise arusaadavuse huvides normeerida ning ka kohtula-

hendites ei tohiks seetõttu kasutada põhjendamatult arhailist või poeetilist sõnavara või slängi. Samas ei peaks keelenorm siiski ka ametlikus kasutuses keelama väikesi kõrvalekaldeid, kui nende tõttu ei kannata teksti üheselt mõistetavus. Ei ole kuulda olnud, et ühelgi juhul oleks isikutele, kellel on olnud mõne eespool viidatud kohtulahendiga *puutumus*, jäänud arusaamatuks, mida asjakohases lahendis *puutumuse* all silmas peeti. Väheasti ei ole menetlusosalised esitanud Riigikohtule taotlusi nimetatud lahendite sisu selgitamiseks. Järelikult probleemi ei ole. Vist?

VIRGO SAARMETS

Riigikohtu halduskolleegiumi nõunik

TÖÖLE ENNISTAMINE JA TÖÖLE TAGASIVÕTMINE

Täpse tõlgenduse huvides oleks kasulik üle korrata paari õiguskirjanduses segadust tekitanud tööõigustermi **sisu**. Mis on *tööle ennistamine*, mis *tööle tagasivõtmine*?

„Eesti kirjakeele seletussõnaraamatus“ on kirjas:¹

- ennistama** 1. endisse seisukorda seadma, restaureerima. [...] 2. *jur* uuesti kohale, ametisse vm õiguslikku olukorda seadma. *Kedagi ametikohale, tööle ennistama. Ta õigused ennistati.*

Seadustes tehakse peenemat vahet.

Tööle ennistamine õigusterminina tähendab **ebaseaduslikult katkenud või muudetud** tööõigussuhte taastamist

- 1) esialgse töölepingu või ametisse nimetamise akti kohaselt;
- 2) kui tööandjal on kohustus hüvitada tööõigussuhte katkestamise või muutmise tõttu saamata jäänud palk või palgavahe.

Sunnitud töölt puudumise aeg arvatakse nii üldise, pideva kui ka erialase tööstaaži hulka. Tööandja vastutus ei ole seotud ennistamismenetluse ajalise kestusega.

Tööle tagasivõtmine kui õigustermin tähendab tööandja kohustust **koondamise tõttu** vallandatud töötaja *uuesti tööle võtta* kas samale töökohale või mõnele muule vabanenud või loodavale töökohale, kui töötajal on selleks vajalik kvalifikatsioon (teadmised, oskused jms) (TLS § 98 lg 3).

Tööle tagasivõtmist iseloomustavad

- 1) endise töölepingu seaduslik lõpetamine;
- 2) tööandja kohustus selline töötaja tööle tagasi võtta uue töölepingu sõlmimise teel;
- 3) töötaja tööle tagasivõtmise taotlus ja uue lepingu sõlmimine sama tööandjaga või selle õigusjärglasega.

Töölt puudunud aja eest palka ei maksta. Seadus ei sätesta pideva tööstaaži säilitamist, kuid tööandja võib seda teha kas kõigi koondatute või koondatute teatud kategooriate suhtes.

HEINO SIIGUR

¹ Vt Eesti kirjakeele seletussõnaraamat, I kd, 2. v, lk 298.